



RIGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADEMIJA  
Pedagoģijas fakultate  
Profesionāla maģistra studiju programma "Pedagoģija"

**Liena Riekstina**

**Pedagoģiska vide piecgadīgo un sešgadīgo bērnu lasītprasmes un  
rakstītprasmes apguves veicināšanai**

**Maģistra darbs**

**Darba vadītāja:**

Profesore

Dr. paed

Z. Anspoka

Rīga  
2010

## Saturs

Anotācija latviešu valoda.....	3
Anotācija angļu valoda.....	4
Ievads.....	5
1. Lasītprasme un rakstītprasme pirmsskolas izglītības macību saturā.....	8
1.1 Lasītprasmes un rakstītprasmes kā runas darbības vispārīgs raksturojums.....	8
1.2 Lasītprasmes un rakstītprasmes apguves macību saturs piecgadīgo un sešgadīgo programma.....	17
1.3 Pedagoģiskā vide bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai.....	20
2. Lasītprasmes un rakstītprasmes apguves īpatnības piecgadīgo un sešgadīgo bērnu vecumā.....	25
3. Pedagoģiskās vides saistība ar piecgadīgo un sešgadīgo bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguvi praksē.....	44
3.1 Petījuma vispārīgais raksturojums.....	44
3.2 Petījuma rezultāti un to interpretācija.....	46
3.3 Ieteikumi piecgadīgo un sešgadīgo bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai pirmsskolā.....	62
Secinājumi.....	65
Izmantota literatūra.....	67
Galvojums.....	70

## **Anotacija**

Magistra darba, pedagogiska vide piecgadigo un sešgadigo bernu lasitprasmes un rakstitprasmes apguves veicinašanai, ir teoretiski izpetita lasitprasme un rakstitprasme pirmsskolas izglitibas macibu satura un lasitprasmes un rakstitprasmes apguves ipatnibas piecgadigu un sešgadigu bernu vecuma. Praktiska dala ir petita pedagogiskas vides saistiba ar piecgadigu un sešgadigu bernu lasitprasmes un rakstitprasmes apguvi prakse.

Praktiska petijuma laika autore noskaidroja, ka pedagogiska vide ietekme bernu lasitprasmes un rakstitprasmes apguvi. Un nonaca pie secinajuma, ka, jo zemaki pedagogiskas vides raditaji, jo zemaka ir bernu lasitprasme un rakstitprasme.

Magistra darba beigas ir izstradati ieteikumi lasitprasmes un rakstitprasmes apguves veicinašanai.

Magistra darba izmantotie balsttermini: lasitprasme, rakstitprasme, pedagogiska vide skolotaja profesionalitate.

## **Annotation**

Master's thesis shows pedagogical environment for literacy promotion children aged 5-6. Literacy has been studied in theory and learning content in pre-school. Pedagogical environment's connection related with children literacy has been researched in practical part. Practical part showed that pedagogical environment has got major influence to children's literacy's development.

Author realised - as lower pedagogical environment is as lower children's literacy development shows up.

At the end of master's thesis recommendations for partents and teachers has been dicovered to make children's literacy development better.

Voice terms used in master's thesis: literacy, pedagogical environment, professionalism of a teacher.

## Ievads

Berni ir zinkares pilni, spontani, konkrēti domātāji, kas ar nepacietību grib iekļūt pieaugušo pasaule. Viena no šīs pasaules atslēgām ir lasītprasme un rakstītprasme (Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002, 135). Šī problēma mūsdienās ir ļoti aktuāla. Aizvien vairāk bērnu brīvo laiku aizņem datoru un televizoru, un bērni arvien retāk ņem rokā grāmatu un lasa. Diemžēl no datora iegūtas zināšanas ir virspusējas. Tas nenēs sev līdzīgu meklēšanas pārdomu, atklāšanas un līdzpārdzīvotāja prieku, kāds rodas lasot. Pāmazam aug cilvēki, kuri nemāk pašiem loģiski domāt, ātrast atbildes uz dažādiem jautājumiem, izteikties un izdarīt secinājumus. Līdz ar to ir pasliktinājies arī bērnu lasītprasme, ko pierāda starptautiskais lasītprasmes novērtēšanas pētījums (PIRLS), kas norisinājās 39 pasaules valstīs no 2003. gada līdz 2007. gadam. Tika pētītas arī skolēnu lasītprasmes sasniegumu izmaiņas piecu gadu laikā, veicot salīdzinājumu ar starptautiskās lasītprasmes novērtēšanas pētījuma rezultātiem (PIRLS) 2001. gada. Pētījums tika veikts ceturtās klases skolēniem. Pētījuma atklājas šādi dati, ka Latvijas vidējais sasniegums skolēnu lasītprasme ir 541 punkts, kas ir ievērojami augstāks nekā vidējais (vidējais PIRLS pētījuma ir 500 punkti). Valstu sarakstā Latvijas skolēni atrodas 13. vietā. 2001. gada pētījuma laikā Latvija uzrādījusi nedaudz labākus rezultātus (545 punktus). Izmaiņas nav statistiski nozīmīgas, tomēr tas jautā par to, ka liels solis atpakaļ, ņemot vērā citu valstu skolēnu izaugsmi. Latvijas skolēnu sasniegumu statistiski nozīmīgs kritums ir parādījies, lasot informāciju ieguvei, bet tieši šo tekstu lasītprasme ir būtiska citu mācību priekšmetu apguvei. Zema informatīvo tekstu izpratne varetu izraisīt zemu skolēnu sasniegumu pamatskolas vecākajās klasēs. Un Latvija vēl procentuāli nedaudz ir samazinājies augsto sasniegumu skolēnu grupas apjoms un nedaudz palielinājies zemo sasniegumu skolēnu grupas apjoms. Lai gan šīs izmaiņas ir nelielas, tas jautā par to, vai ir nopietni (Geske, 2007, 144). Šī problēma, ka Latvijas skolēnu lasītprasme, lai arī statistiski nenozīmīga, bet tomēr paliek vajadzīga, ir jārisina laikus, lai spētu vismaz noturēt pašreizējo līmeni, bet ļoti labi būtu, ja to varetu uzlabot. Uzlabot lasītprasmes līmeni varetu tad, ja lasītprasmes veicināšanai tiktu pievērsta uzmanība jau no bērna piedzimšanas brīža. Ar lasītprasmi nav jāsaprot tikai burtu pazišana un teksta lasīšana, bet vēl citas prasmes kā klausīšanās, runāšana u.c., ko bērns apgūst gan pirms lasīšanas procesa, gan šajā procesā. Tas ka pieci, seši gadi ir optimālais vecums, kad bērnam vēl var veicināt šīs prasmes, kuras bērnam ir nepieciešamas lasīšanai un rakstīšanai, bet līdz šim kaut kāda iemesla dēļ viņš nav vāris šīs attīstīt. 5-6 gadi

ir arī tas laiks, kad bērnam sāk rasties interese par burtiem un lasīšanu, šim procesam ļoti svarīgi ir piemērota vide. Jo ja bērnam neatbalstīs viņa interesi par gramatu, burtiem, lasīšanu, rakstīšanu, tad šī interese zudīs un lasītprasmi bērns apgūs ar nepatiku un tas neveicinas viņa talako mācīšanās, jo prasme lasīt- izprast lasīto- ir viens no mācību panākumu sturakmeņiem.

Pēdējā laikā Latvija aktuāla ir kļuvusi piecgadīgo un sešgadīgo bērnu izglītības kvalitāte pirmsskola, lai veicinātu pēctecīgu sagatavošanos skolai. 1985./86. mācību gada valstī jau pastāvēja sešgadīgo bērnu lasīt un rakstīt prasību apguvei izstrādāta programma, mācību līdzekļi, arī metodika. Tāca tā netika apbēta un netika saskānotas pirmsskolas un sākumskolas programmas. Bieži prakse parādījas pētrūnas: nebija skaidrs cik liēla mēra pirmsskola bērnam jāapgūst lasīšana un rakstīšana; visliēlaka problēma saistījas ar rakstīto mācību. Atbilstīgi 1998. gada izdeva pirmsskolas izglītības programmu un tāja bija izvirzītas prasības bērniem, sagatavošanai skolai, tika noteikts, ka pirmsskola:

- bērnu iepazīstina ar burtiem (pēc ieinteresētības);
- bērnu rosina zīmēt burtus.

Arī šāda pēēja neveicināja pēctecību starp pirmsskolu un skolu. Līdz ar to 2010. gada 1. septēmbri tika apstiprinātas jaunas pirmsskolas izglītības vadlīnijas. Vadlīnijas ir izstrādāts pirmsskolas izglītības mērkis un galvenie uzdevumi, pirmsskolas izglītības pedāgogiska procesa raksturojums, pirmsskolas izglītības saturs, satura apguves planotie rezultāti un vērtēšanas kārtība.

**Pētījuma objekts.** Lasītmacīšanas un rakstītmacīšanas process pirmsskola.

**Pētījuma priekšmēts.** Pedāgogiska vide lasītprasību un rakstītprasību apguvei.

**Pētījuma mērkis.** Pēti pedāgogiskas vides saistību ar lasītprasmes un rakstītprasmes vēdošanas piecgadīgiem, sešgadīgiem bērniem.

**Pētījuma jātajums.** Uz kādiem pedāgogiskiem un psihologiskiem nosacījumiem balstas 5-6 gadīga bērnu lasīt un rakstīt prasību apguve?

**Uzdevumi:**

1. Analizēt teorijas par pētamo problēmu.

2. Veikt empirisko petījumu par lasītprasmes un rakstītprasmes apguvi pirmsskolas izglītības iestādes piecgadīgiem un sešgadīgiem bērniem, apkopot petījuma rezultātus.
3. Izveidot ieteikumus lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai piecgadīgiem un sešgadīgiem bērniem.

### **Petījuma metodes.**

1. Teoretiska metode- literatūras analīze

2. Empiriskās metodes:

- Noverošana
- Parrunas

3. Datu matemātiski statistiska apstrāde (datu apstrāde ar SPSS programmu)

**Petījuma struktūra.** Petījumam ir trīs daļas. Pirmā daļa ir apkopotas pedagogu un psihologu zinātnieku atziņas par lasītprasmi un rakstītprasmi pirmsskolas izglītības mācību saturā. Otrā daļa ir analīzes teorijas par piecgadīgu un sešgadīgu bērnu attīstības īpatnībām un to saistību ar lasīt un rakstītprasmi apguvi. Trešā daļa ir apkopoti empiriskā petījuma rezultāti par to, kāds sakars pedagogiskai videi ar piecgadīgu un sešgadīgu bērnu lasīt un rakstītprasmi. Petījuma rezultātu ietekme ir izstrādāti ieteikumi lasītprasmes un rakstītprasmes veicināšanai. Darba nobeigumā ir secinājumi un izmantotās literatūras saraksts.

### **Petījuma bāze.**

3 "X" pirmsskolas izglītības iestāžu piecu un sešgadīgo grupas. 54 respondenti (49 bērni un 5 pedagogi)

# **1. Lasitprasme un rakstitprasme pirmsskolas izglitības macību saturā**

## **1.1 Lasitprasmes un rakstitprasmes kā runas darbības vispārīgs raksturojums**

Lai varetu spriest par petījuma problēmas būtību, svarīgi noskaidrot balstterminu „lasitprasme” un „rakstitprasme” būtību.

Termins lasitprasme sastāv no diviem vārdiem- lasīt un prasme. Pirmā saliktā daļa ir „lasīt”. Bez lasīšanas procesa lasitprasme nav iedomājama. Lasīšana pedagogijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā izskaidrota šādi- rakstu zīmju, teksta, simbolu uztveršana, saprašana un izteikšana ar skanām, vārdiem, teikumiem (runāšana). Sarežģīta, uz sajūtam balstīta (sensoriskā) domāšanas prasme zīmju uztveršanai un to veidojošo ķēžu artikulācijai skali vai klusi- prātā (Pedagogijas terminu skaidrojošā vārdnīcā, 2000, 91).

Otra šī termina daļa ir „prasme”. Prasme ir mērķa veikšana kādu darbību atbilstoši nepieciešamai kvalitātei un apjomam, prasme arī ir darbības izpildes priekšnosacījums un tāda zināšanu, darbības panemienų apguves pakāpe, kas ļauj apgūto izmantot mērķtiecīgā darbībā. Daļu prasmju cilvēks apgūst dabiskā pieredzes procesā, daļu apzināti vingrinoties pats vai speciālista vadībā. Prasme veidojas daudzpusīgos, atkārtotos vingrinājumos un var pilnīgoties bezgalīgi (Pedagogijas terminu skaidrojošā vārdnīcā, 2000, 134). Prasmes veidojas vingrinoties un var tikt patstāvīgi pilnveidotas, bet būtiski ir tas, ka ne vienmēr iespējams pateikt konkrētu robežu, kur kādas noteiktas prasmes sakas, jo ir arī tās ķēdes, kas zemas prasmes vai nepietiekamas prasmes, kas bieži nozīmē, ka definējuma mērķis „mērķa veikšana kādu darbību atbilstoši nepieciešamajai kvalitātei un apjomam” pietrūkst (Geske, 2007, 13).

Līdzīgi var analizēt arī terminu „rakstitprasme”. Rakstīšana ir domu izteikšana vai runas valodas atveidošana rakstu formā, izmantojot īpašas zīmes un īpašas rakstu tehnikas panemienus (Pedagogijas terminu skaidrojošā vārdnīcā, 2000, 144). Prasme neapšaubami arī šajā salikuma skaidrojama līdzīgi.

Tā kā lasīt un rakstīt prasme ir komplicēta pēc savas būtības arī literatūra to skaidrojums ir dažāds. Viens no biežāk lietotajiem ir- lasitprasme ir spēja uztvert, izprast, analizēt un novertēt rakstītu tekstu.

Starptautiskā skolēnu lasitprasmes novērtēšanas petījuma (PIRLS) lasitprasme ir definēta šādi- tā ir spēja saprast, izmantot un analizēt rakstītos tekstus, lai sasniegtu savus

merkus, pilnveidotu savas zinašanas un potencialu, ka arī efektīvi piedalīties sabiedrības dzīvē (Glossary of statistical terms; Geske, 2007,17)

Savukārt starptautiskās izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācija (IEA) lasītprasmi definē šādi. Lasītprasme ir spēja saprast un pielietot tās rakstiskās valodas formas, ko piedāvā attiecīgā sabiedrība un/ vai ir nozīmīgas pašam individam (personība, kas aktīvi un motivēti piedalās sabiedrības kultūras, ekonomiskajā un politiskajā dzīvē, ka arī veic pašizziņas un pašizglītošanās darbu.). Mazajiem lasītājiem tās nozīme spēju saprast dažādu attiecīgas grūtības pakāpes tekstu nozīmi un jēgu. Bērniem tā ir spēja lasīt, lai macītos un piedalītos komunikācijas procesā ar citiem lasītājiem, ka arī vienkārši gūtu prieku (Geske,2007,19).

Lasītprasmi un rakstītprasmi var definēt arī ka valodas prasmju apguvi, ko sabiedrība nodod tālāk kultūras robežās. Šīs prasmes, kas ir cieši saistītas ietver lasīšanu, rakstīšanu un pareizrakstību (Hansena,Kaufmane,Saifers,2002,135).

Lasītprasme ka svarīga personības kvalitātes īpašība saistāma gan ar to, ka tā ir viena no valoddarbības veidiem, gan ar to, ka tā raksturīgs individuāls un sociāls raksturs. Lasītprasme ir merktiecīga darbība. Tā nodē par līdzekli noteiktu uzdevumu īstenošanai. Vienlaicīgi lasītprasme ir process, kas prasa piepūli un laiku pazīt un uztvert to, kas rakstīts uz papīra vai ekrāna, iedzīlināties aprakstītajā, lai uztvertu lasīto un spētu par to spriest, stāstīt (Anspoka,2008,210).

Saistība ar iepriekšēikto analīzi arī „lasīšanas kompetenci”. Lasīšanas kompetence nozīme spēju uztvert ne tikai vārdu un teikumu tiešo saturu, bet arī slepto- zemtekstus, autora merki, tālād atšifret teksta nozīmi daudz plašāka skatījuma (Ramata,2007,98). A. Geske, saistot terminu lasīšana un kompetence runā par lasītprasmi aplīcinošu procesu, kura mākā uztvert un saprast teksta pausto rodas un pilnveidojas, izmantojot zinašanas un pieredzi (Geske,2007,14). Lasīšanas kompetence ietilpst tālās prasmes ka salīdzināt un pretstāstīt teksta ietvertu informāciju, izdarīt secinājumus, analīzet teksta esošos pierādījumus saskānā ar personisko viedokli, saskānāt un izprast ironiju, metaforas un humoru, saskānāt valodas lietojumus un smalkumus, un saistīt izlasīto ar savu pieredzi (Geske,2007,17).

Dažālās literatūras tiek minēts jēdziens „rakstpratība” (angļu valodā- literacy). Pedāgogijas terminu skaidrojošā vārdnīcā rakstpratība tiek skaidrotā ka lasīšanas un rakstīšanas prasme; prasme lasīt un pareizi rakstīt; pretstāts- analfabetisms (Pedāgogijas terminu skaidrojošā vārdnīcā,2000, 144).

A.Geske savā pētījuma ir apskatījis desmit rakstpratības definīcijas un izanalīzējis visas šīs definīcijas viņš rakstā, ka rakstpratība (literacy) visbiežāk tiek uzskānā par prasmi

lasīt un rakstīt. Nereti šim divam prasmēm pievieno klat arī citus jēdzienus, ka komunikāciju (runāšanu un klausīšanos) un domāšanu (spēju saprast un apsvērt) vēl tiek akcentēta rakstpratības lomā cilvēka sekmīgai darbībai sabiedrībā. Definīcijas ir minētas arī kultūras lomā rakstpratības veidošanas procesā. Un nozīmīgākais jēdziens, kas minēts ir valoda. Viens no iemesliem kāpēc valoda tiek saistīta ar rakstpratību, ir cieša saistība starp valodas spējam un lasītprasmi (Geske, 2007, 15).

Rakstpratība ir lasītprasmes un rakstītprasmes savienojums, kas ar valodas palīdzību komunikācijas nolūka veidojas un attīstās kā domāšanas procesa rezultāts kultūrvidē. Rakstpratība ir visiem cilvēkiem tikai atšķirīgs to prasmju līmenis. Kādam rakstpratība var būt augsta līmenī un citam tā būs zema līmenī. Bet rakstpratība ir jāuztver kā attīstības process, kas turpinās visu mūžu tā ir prasme, kas atrodas nemitīgā pilnveidošanas procesā un izglītības sistēmā, vidē cilvēkam apkārt ir vai nu rakstpratības veicinātāja vai kavētāja (Geske, 2007, 16).

Lai rakstītu tālāk par rakstpratību ir nepieciešamas zinātniskās rakstpratības veidošanas process. Kā jau iepriekš minēju, ka rakstpratība ir prasme, kas atrodas nemitīgā pilnveidošanas procesā un rakstpratības attīstība sākas ar bērna dzimšanu. Rakstpratības veidošanas procesu skatīt 1. attēlā.

1. attēls. Rakstpratības veidošanas process.

Saistība ar iepriekš skaidroto terminu būtību, saistās arī termini „valoda” un „runa”.

Bez valodas rakstpratība nav iedomājama. Valoda nav tikai sazinās līdzeklis. Valoda ir spēks, faktors, kas attīsta intelektu, izraisa emocijas, veido jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un apkārtni. Valodas apguves procesa neietilpst tikai lasīt un rakstīt prasme, bet arī audzināšana. Valodas apgušana ir dabisks bioloģisks process. Tas notiek secīgos, prognozējamos posmos, gluži tāpat kā mācīšanas staigāt.

Runa ir cilvēka darbība, kura pastāv saskarsmē ar citiem cilvēkiem un kura cilvēks pauž savas domas un nodod tās talak ar kādas valodas palīdzību. Runa ir valodas lietošanas process (Kanepeja, 2003, 53). Lasīt un rakstīt prasme veidojas uz runas attīstības pamatiem (spēja klausīties, izteikt savas domas, jūtas, attieksmi, pietiekams vārdu krājums, runa lieto dažādas intonācijas utt.). Jo runa būs attīstītāka, jo labāka būs lasīt un rakstīt prasme.

Pirmsskolas vecumā „lasīšana” sākas ar interesi par gramatu. Bērņa interese ir tikai atbalstāma un talaka gaita ir jāveido viņa pieredzē darboties ar gramatu.

Līdz ar interesi par gramatu bērnam nedaudz vēlāk arī veidojas interese par burtiem un tieši tājā brīdī, kad interese ir parādījusies tā ir jāatbalsta un jāsaista ar viņa personīgo pieredzi un attieksmi pret „lasīšanu”. Brīdī kad, viņš interesējas par burtiem bērnam rodas arī interese par to ka tos burtus rakstīt. Rakstīšana ir skanās un tās grafiskā simbola sāsaistīšana. Lai roku sagatavotu rakstīšanai tā ir jāvingrina ar dažādam darbībām ( zīmēšana, aplīcēšana, rokdarbi, daudzi sīkie darbiņi, kas prasa sīkas roku muskulatūras darbību u.c.) (Kanepeja, 2007, 3). Kad bērns ir apguvis burtus, tad sākas lasīt mācīšanas un rakstīt mācīšanas process. Pats galvenais šajā procesā ir tas, ka bērnam nedrīkst uzspiest to darīt, viņu nedrīkst steidzināt lasīt un rakstīt, jo tā tiek zaudēta interese par šiem procesiem un pēc tam vairs nenotiks pilnvertīga šo prasmju attīstība. Lai bērns labprāt lasītu un rakstītu ir jāradās interese par to. Ka jau rakstīju, ka paraleli lasīšanai tiek apgūta arī rakstīšana. Sākumā bērnam ir jāvingrina roka pareizai burtu rakstībai, tad bērns sāk rakstīt tos burtus, ko viņš pazīst, var dot norakstīt pēc parauga vārdus un teikumus, bet vēlāk, kad viņš pazīst visus burtus, jau rakstīs pats.

Lasītprasmes un rakstītprasmes apguves procesu dēvē par abečes mācību. Abečes apguves procesā svarīgās ne tikai konkrētas zināšanas par tādiem jautājumiem ka skanās, burts, vārds, zilbe, teikums, teksts u.c., burtu pazišana un to attiecību saskatīšana ar atbilstošām skanām. Šajā procesā ne mazāk svarīgās ir tādas personības īpašības ka uzmanība, redzēs un dzirdēs atmiņa, iespējami plašs redzēs lauks, prognozešanas spējas u.c. (Anspoka, 2008, 173).

Abečes mācība svarīgā pakāpenība, tāpēc bērnu mācīšanas notiek trīs savstarpēji saistītos posmos: pirmsabečes posmā, abečes posmā un pēcabečes posmā. Katram posmam ir

savi specifiski uzdevumi, kas norada uz to, ka pakapeniski un mijsakaribas norit bernu macišanas, audzinašana un vispariga attistiba (Anspoka,2008,174).

Pirmsabeces posma jeb sagatavotajposma galvenie uzdevumi:

- palidzet berniem pakapeniski socializeties jaunaja socialaja vide;
- diagnosticet bernu vardu krajumu un runas attistibas limeni;
- paplašinat bernu pieredzi par apkartejo pasauli, macit par to paust savu personigo viedokli;
- palidzet gut priekšstatu par tadiem pamatjedzieniem ka valoda, runa, teksts, teikums, vards, skana, zilbe, jautajums, atbilde u.c.;
- paplašinat priekšstatu par lasišanu un rakstišanu ka procesiem ar konkrētu merki;
- iepazīstinat ar gramatas uzbuvi un dažādību;
- pilnveidot prasmi saklausit un pareizi artikulet vardos skanas, skanu savienojumus, diferencet skanas, paplašinat bernu vardu krajumu;
- attistit skolenu rokas siko muskulaturu, palidzet apgut prasmi pareizi sedet, turet pildspalvu.

Lai istenotu pirmsabeces posma uzdevumus vienotiba un veseluma, integreti attistamas visas valoddarbibas: klausišanas, lasišana, rakstišana un runašana. Pirmsabeces posma svariga ir tekstu priekša lasišana un sarunas par to saturu. Darbs ar tekstu lauj berniem pilnveidot klausities prasmi, lasitprasmi, radit interesi par literaturu, veidot attieksmi pret gramatu.

Nakamais ir abeces posms. Abeces posma galvenie uzdevumi ir:

- paplašinat priekšstatu par klausišanos, runašanu, lasišanu un rakstišanu ka valoddarbibam, to lomū sazina;
- palidzet berniem saskatit skanu un burtu attiecibas, apgut vai pilnveidot prasmi pazit lielos un mazos burtus iespiestos burtus, attistit lasišanas mehānismu;
- macit lietot lielos sakumburtus teikuma sakuma un personvardos, pazit pieturzimes un gut priekšstatu par to lietošanas nosacijumiem teksta;
- radit priekšstatu par alfabetu ka burtu sakopojumu noteikta seciba un ta izmantošanas iespējam.

Pedejais posms ir pecabeces posms un ta galvenie uzdevumi ir:

- pilnveidot lasišanas prasmes, stradajot ar dažadu žānru, stila un satura tekstiem;

- palīdzēt apgūt dažādas lasīšanas veidus un macītes tos izmantot atkarībā no nolūka;
- pilnveidot rakstīšanas prasmes, rakstot lielos un mazos rakstītos burtus;
- macītes veidot glītu, skaidru un salasamu rokrakstu;
- macīt izteikt savu personīgo attieksmi pret dzirdeto, lasīto;
- psiholoģiski un praktiski sagatavot skolēnu patstāvīgam darbam ar gramatu;
- paplašināt pieredzi vērtēt savus un citu macību sasniegumus atbilstoši konkrētiem kritērijiem;
- macīt uztvert, savstarpēji saistīt un izmantot latviešu valoda un citos macību priekšmetos apgūto pieredzi.

Pecabeces posma macību uzdevumi saistīti ar apzinātas, raitas un izteiksmīgas lasīšanas pilnveidošanu, skolēnu rokraksta veidošanu, klausīšanas prasmes, runas attīstīšanu. (Anspoka, 2008, 190-207)

Kad bērns ir sagatavots lasīšanas procesam, tad sakas lasītprasmes apgušana. Apgūt lasītprasmi nozīmē apgūt lasīšanas tehniku, uztvert un apjēgt lasīta saturu. Šajā lasīšanas procesā var izdalīt divus lasītāja veidus:

- Lasītājs iesacejs. Bērnam, kurš tikko sak macītes lasīt, lasīšanas tehniskā puse un izlasītais vienības saturs apjēga ir šķirta viena no otras. Lasītājs iesacejs visu intelektuālo un gribas spēku veltī lasīšanas tehniskā grūtību parvarešanai- izlasīt burtu, zilbi un pirmo vārdu. Bērnam kurš sak apgūt lasītprasmi, lasīšanas laukā ietilpst tikai atsevišķs burts un viņam arī tas ir grūts un sarežģīts uzdevums- atpazīt konkrētu burtu un izlasīt to. Kad bērns jau prot izlasīt zilbes, joprojām viņa uzmanības centra ir lasīšanas tehniskā puse. Tikai tad, kad bērns sak lasīt vārdus, viņam rodas pirmā iespēja apzināties, apjaust izlasīto jēgu. Šī apzināšanās ir jāparverš noturīga prasme. Tātad lasītājam iesacejam ir milzīga garīga slodze. Ar redzi ir jāfiksē lasāma vienība, apzina tā ir jāparkodē skatu formā (jaizlasa), ir jāapjēdz izlasītais vienības saturs jeb nozīme. Lai visu to veiktu, bērnam ir jābūt pietiekami uzmanīgam, ar iespējami plašāku redzes (lasīšanas) lauku, ar noteiktu islaicīgu atmiņas apjomu.

- Pieredzejušais lasītājs. Pieredzejušam lasītājam izlasīšana un izlasītais saturs apjēga norit vienlaikus. Viņam lasīšanas tehniskā darbība noris savdabīga automatiska režīmā- kā iemanas. Lasīšanas paškontrolē notiek zemapzina. Pieredzejis lasītājs intensīvi saturu parstrādā domās: uzreiz salīdzina jauniegūto informāciju ar savu pieredzi; vienlaikus lasītājam rodas arī emocionāla attieksme pret lasāmvielas saturu un formu. Pieredzejis lasītājs

jau lasīšanas procesa fikse notikumus, faktus, paradības un to sakarības, ka arī nosaka galvenās atziņas. Tātad pieredzejušam lasītājam ir iespējas visus garīgos spekus veltīt informācijas uztverei un izpratnei (Ptickina,1999,8-9).

Kad cilvēks lasa, viņš lasa ar kādu konkrētu mērķi un var izšķirt četras lasīšanas situācijas:

1. Lasīšana personiskiem mērķiem- tiek īstenota, lai apmierinātu paša indivīda praktiskas un intelektuālas intereses.
2. Lasīšana sabiedriskam lietojumam- tiek īstenota, lai piedalītos plašākās sabiedrības aktivitātes.
3. Lasīšana darba vajadzībām parasti cieši asociējas ar kādu tūlītēju uzdevumu.
4. Lasīšana izglītošanai vai lasīšana, lai mācītos, parasti ir saistīta ar informācijas apguvi kā daļu no plašāka uzdevuma (Geske,2007,17).

Kad lasītājs ir izvēlējis kādu teksta lasīšanas mērķi, tad viņam šis teksts izlasot ir arī jāizprot un tad tiek izdalīti pieci teksta izpratnes aspekti:

1. Plaša, vispārēja teksta izpratne. Šis aspekts liek lasītājiem aplūkot tekstu kopumā vai plašāka perspektīva. Šāds uzdevums parāda, vai cilvēks spēj atšķirt galvenās idejas no sīkākām detaļām, vai spēj atpazīt galvenās tēmas kopsavilkumā viena teikuma vai virsraksta.
2. Informācijas iegūšana. Lai prasmīgi iegūtu informāciju, lasītājam jāspēj arī pārskatīt tekstu, sameklēt un izvēlēties nepieciešamo informāciju.
3. Interpretēšana. Lasītājiem ir jāpaplašina savi sākotnējie iespaidi par tekstu, loģiski jāapstrādā informācija tā, lai veidotos konkrēta un pilnīgāka izlasīta teksta izpratne.
4. Teksta saturā novertešana. Lasītājam jānoverte teksta izteiktie viedokļi, salīdzinot tos ar savām zināšanām par pasauli un jāzina, kā pamatot savu viedokli.
5. Teksta formas novertešana. Šie uzdevumi liek lasītājam atkāpties no teksta, aplūkot to objektīvi un izvērtēt tā kvalitāti. Lasītājam ir jānosaka valodas nianšes. Šajā uzdevumā ļoti nozīmīgas ir zināšanas par teksta struktūru un žanru (Geske,2007,18).

Ka jau iepriekš minēts, tad lasītprasmes līmeņi dažādiem lasītājiem var atšķirties, citam tas būs ļoti augsts, bet citam tas varbūt ir zems. Lasītprasmes līmeņi var pilnveidot visa muža garuma. Ir izstrādāti 4 lasītprasmes līmeņi:

1. Pirmais jeb zemākais līmenis- koncentrēšanas uz tekstu un skaidri formulētas informācijas iegūšana- nozīmē to, ka veiksmīgas informācijas iegūšanai no teksta nepieciešama ātra un automatiska teksta izpratne. Šajā procesā ir ļoti maz vajadzības kaut ko secināt vai interpretēt. Teksta jēga ir acīm redzama un skaidri uzrakstīta. Lasītājam jāspēj izvērtēt iegūtas informācijas nozīmību un attiecības ar meklējamo.

2. Otrais līmenis- tiešu secinājumu izdarīšanas līmenis- attiecas uz gadījumiem, kad lasītāji veido izpratni par tekstu un izdara secinājumus par idejām un informāciju, kas nav tieši pateikta tekstā. Secinājumu izdarīšana ļauj lasītājiem iedzīlināties tekstā nozīmē un aizpildīt „tukšas vietas”, kas tieši nav minētas. Šajā izpratnes līmenī runa ir par secinājumiem, kas, ir viegli izdarāmi, ja arī tekstā nav tieši pateikts.

3. Trešais līmenis- ideju un informācijas interpretēšana un integrēšana no teksta, izmantojot savu pasaules izpratni. Lasītāji saista idejas, kas ir ne tikai netiešas, bet arī interpretējamas, balstoties uz personīgo uztveri. Kad lasītāji interpretē un integrē tekstā informāciju un idejas, viņiem ir lielāka nepieciešamība pēc papildus zināšanām un pieredzes nekā izdarot tiešus secinājumus. Tāpēc tekstā nozīmes izpratnē, kas veidojas interpretējot un integrējot idejas un informāciju, bus atšķirīga dažādiem lasītājiem atkarībā no personiskā pieredzes un zināšanām, ko viņi izmantojuši uzdevuma izpildē.

4. Ceturtais jeb augstākais izpratnes līmenis- teksta saturā, valodas un izmantoto elementu izvērtēšana. Uzsvārs no nozīmes konstruēšanas parvietošanas uz kritisku pašā teksta izvērtēšanu. Pētīt un izvērtējot teksta struktūras valodas elementus, lasītājs izmanto savas zināšanas par valodas lietojumu un vispārīgu vai specializētu žanru tekstu iezīmē. Teksts tiek uzskatīts par veidu kā nodot sajūtas, idejas informāciju. Lasītāji vērtē atrastā teksta radīšanas vietas vai arī pamanīt autora meistarības apliecinājumus. Šajā procesā liela nozīme ir lasīšanas pieredzei un valodas parzinašanai.(Geske,2007,20)

Lasot dažāda rakstura literatūru, kas ir bagāts īstenības izziņas avots un personības veidošanas līdzeklis, pilnveidojas cilvēka zināšanas, emocionālā pasaule un griba (Anspoka,2008,209).

Rakstīprasme tāpat kā lasīprasme bērnam ir sarežģīts process. Rakstot jādomā par skaidrumu, no kurām sastāv vārds. Jādomā par to kādā secībā šīs skaņas seko viena otrai. Jādomā arī par to, kādi izskatās burti, ar kuru palīdzību vārdu var uzrakstīt. Jāizdala fonēmas, kas ir jauns kontroles veids. Jāveido jauns runas analīzes mehānisms- fonemātiskā uztvere (spēja atšķirt skaņas runas plusmā, noteikt to vietu un secību vārdā), t.i., spēja veikt augstāko dzirdes analīzi un sintēzi (Tubele, Luse, 2004,22).

Fonematiska dzirde attistas, ja bernam tiek piedavati tadi uzdevumi, kas attista klausišanas, rakstišanas, lasišanas un runašanas prasmes.

Cilvekiem pie rakstišanas grutibas var sagadat ari tas, ka nav pietiekami attistita sika pirkstu muskulatura. Tapeac berniem pirms paša rakstišanas procesa ir japievers liela uzmaniba siko pirkstu muskulaturas attistibai, lai pec tam tas nesagadatu grutibas. Rakstišana no runašanas vai lasišanas atskiras ari ar to, ka lai rakstitu cilvekam ir nepieciešami paliglidzekli (pamats uz ko rakstit, lapa vai kads cits materials uz kura var rakstit, un ir vajadzigs ari ar ko rakstit).

Rakstišanas abstraktumu un reize sarežģitibu raksturo ari tas, ka taja nepiedalas sarunu biedrs. Rakstītājs ir viens pats ar sevi un savu rakstamo tekstu. Ja runāšana izriet no situācijas, kas rodas saziņas procesa, tad rakstu runa rakstītājam nakas pašam iztēloties situāciju. Atšķirīga ir ari rakstītāja attieksme pret situāciju. Rakstišana ir tišaka neka runāšana. Ja runājot vārda skanejums tiek izteikts bez sadalīšanas atsevišķas skanas, tad rakstot vārdu, notiek ta sadalīšana, jo ir jāapziņas vārda skaniska struktura un jāatveido ar rakstu zīmēm. Pierakstot domas, gramatika iekšēja runa un rakstu runa nesakrīt. Tai pašā laikā pastāv iespēja pēc uzrakstīta pie tā atgriezties, lai precizētu, izlabotu, papildinātu vai visu saktu no jauna. Rakstu runai būtiska pazīme ir tas pabeigtībai, jo taja izteiktais saturs ir jāatklāj tā, lai lasītājs to saprastu (Anspoka, 2008,318)

Katram rakstītājam piemīt savs, rakstīta teksta stils, žanrs, rokraksts, pieredze, pareizrakstības likumsakarību apguves līmenis, valoda u.c.

Veltīgi ir cerēt, ka, attīstoties mutvārdu runai, attīstīsies arī skolēna rakstu runa. Rakstu runa var attīstīties tikai rakstot. Turklāt tas ir ilglaicīgs vingrināšanas process. No skolotāja tas prasa sapratni un pacietību. Rakstu runas apguve sekme bērna daudzveidīgāku iesaistīšanās sociālajā vidē, jo, apguvis rakstišanas pieredzi, bērns var sazināties ar saziņas partneriem, ja viņus šķir attālums (Anspoka, 2008, 319).

Tai pašā laikā rakstu runas attīstīšana ir cieši saistīta ar parejo valodiskās darbības veidu attīstīšanu, ar bērna kā personības veidošanos.

Ta pat kā lasītprasmes arī rakstītprasmes svarīgākie faktori, kas ietekme šo prasmju attīstību ir dzirdes, redzes, kustību, uzmanības, uztveres, domāšanas, valodas attīstības līmenis. Ta kā rakstišana ir arī kinētisks process, tad svarīgs faktors rakstu runas attīstība ir rokas, acu kustību koordinācijai.

Tam noderīgi ir jau abečes mācības pirmsabečes posmā veiktie dažādi rokas siko muskulatūru attīstošie vingrinājumi, burtu elementu rakstījumi u.c. Velāk tie ir vārdu, vārdu savienojumu u.c. vingrinājumi. Svarīga loma ir skolotāja parādītajam paraugam, dažādu

rakstu tekstu izkartojumā atdarināšanai. Loti svarīga ir regulāra vingrināšana. Un tā ka rakstu runa ietekmē arī domašāna, uztverē, uzmanības procesi, tad nedrīkst aizmirst, ka rakstu runa attīstās mijiedarbībā ar citām valoddarbībām. (Anspoka, 2008, 321)

Kad bērns sāk izradīt pirmo interesi par rakstīšanu, svarīgi, ka pieaugušais varetu būt blakus un parādīt ka pareizi jāsež, jātur burtnīca, rakstāmais, jo tas palīdz saglabāt ne vien veselību, bet arī palīdz bērnam iemācīties glīti rakstīt.

Tāpat ļoti svarīga rakstu runas apguves procesa ir pakāpenība un pēctecīgums. Šis nosacījums saistīts ar to, ka rakstu runas kā sarežģīta runas veida apguve iespējama tikai tad, ja mācību procesa reķinas ne tikai ar skolēna uztverē, uzmanības, domašāna, valodiskās darbības pieredzi u.c., bet arī ar rakstu runas īpatnībām. Rakstu runa attīstās pakāpeniski, un nosacīti var izdalīt četrus posmus:

1. Pirmā posmā raksturīga orientēšana papīra telpā. Tas sākas jau 2-3 gadu vecumā, kad bērns ar zīmuli vilkdams dažādas svītras uz papīra, atdarina pieaugušo cilvēku rakstīšanas kustības.

2. Otrajā- analītiskajā- posmā bērns sāk zīmēt, atdarina atsevišķus burtus vai citus rakstījumus. Analītiskais posms pirmsskola 5-6 gadus vecu bērnu sagatavošanas skolai grupās, kad bērns apgūst lielo iespiesto burtu rakstību un mācās tos uzrakstīt vārdos.

3. Trešais ir analītiski sintētiskais posms, kurā skolēns jau 1. klase abēces un pēcabēces posmā mērkīecīgi apgūst rakstītos burtus un raksta vārdus un teikumus, apgūst rakstīšanas tehniku, veidojas vīna rokraksts.

4. Ceturtais ir sintētiskais posms, kad rakstīšana kļūst par līdzekli domas izteikšanai. Uzmanība tiek pievērsta gan teksta saturam, gan rakstīšanas tehnikai (Anspoka,2008,324).

Kopumā secinot, laba lasītprasme un rakstītprasmes uzskatāma par būtisku izglītības sastāvdaļu un pamatu sekmīgai mācīšanās (Geske,2007,143).

## **1.2 Lasītprasmes un rakstītprasmes apguves mācību saturs piecāgadīgo un sešāgadīgo programma**

Lasīt un rakstīt prasme ir pamatprasme, kuras ir nepieciešamas apgūt, lai būtu iespējams palīdzēt bērniem izaugt par atvērtiem, radošiem un produktīviem pilsoniem. Šīs prasmes kā pamatu ir būtiski apgūt jau mazotnē. Lai varetu pilnvertīgi veikt pētījumu par lasītprasmi un rakstītprasmi ir nepieciešams iepazīties arī ar jaunājiem izglītības dokumentiem.

Valsts pirmsskolas izglītības vadlinijas ir dots pirmsskolas izglītības mērķis, kas ir veicināt bērna vispusīgu un harmonisku attīstību, ievērojot viņa attīstības likumsakarības un vajadzības, individuālā un sabiedriskajā dzīvē nepieciešamas zināšanas, prasmes un attieksmes, tādējādi mērķtiecīgi nodrošinot bērnam iespēju sagatavoties pamatizglītības apguvei. Apskatot pirmsskolas izglītības saturā planotos rezultātus saistībā ar lasītprasmi un rakstītprasmi ir izdalīti šādi punkti:

- klausas, uztver, stāsta, pauž attieksmi pret dzirdeto;
- saklusa, pareizi izruna un diferencē skanās vārdos;
- saprot saikni starp skanēm un burtiem;
- pazīst iespējamās un rakstītās burtus, raksta burtus, vārdus un vienkāršus teikumus;
- lasa vārdus un vienkāršus teikumus atbilstoši savam spējam;
- saprot lasīto, atbild uz jautājumiem un pauž attieksmi pret to;
- iejūtas dažādos tēlos, attēlo ar kustībām, žestiem, mimiku un runu, skandē tautasdziesmas un runā dzejolus (Pirmsskolas izglītības vadlinijas, 2010).

Piecgadīgajiem un sešgadīgajiem bērniem ir jāradā tādi apstākļi, lai bērns varētu veicināt šo prasmi attīstību, lai pabeidzot pirmsskolu bērns jau lasītu un rakstītu vārdus un vienkāršus teikumus.

Apskatot pirmsskolas izglītības programmu un to īstenošanas plānu, var redzēt, ka ir paredzēts lasītprasmes un rakstītprasmes ieviešana, veicināšana, pilnveidē visa pedagoģiskā procesa norises gaita. Ir arī izdalītas atsevišķas rotānodarbības literatūrai un runas attīstīšanai katrā atveletā vienu rotānodarbību nedēļā, bērniem sākot no piecu gadu vecuma.

Lai arī ir paredzēts, ka lasītprasme un rakstītprasme tiek veicināta visā pedagoģiskajā procesā, manuprāt, ir atveleta par maz viena rotānodarbība nedēļā runas attīstīšanai un literatūrai. Savukārt rakstītprasmes veicināšanai (rakstīto burtu elementu rakstīšanai) nav atveleta neviena rotānodarbība. Šeit atklājas pretrunas starp vēlamo rezultātu un ieteicamo programmu. Protams, ka katrā pedagoģa kompetence ir tā, vai viņš spēs atrast piemērotas metodes un panemienus vajadzīgo mērķu sasniegšanai (Pirmsskolas izglītības programmas paraugs, 2010).

2010. gada arī tika izdota integrēta mācību programma sešgadīgajiem bērniem projekts. Viens no šīs programmas uzdevumiem, kas attiecas uz bērnu tēmu ir radīt iespēju katrā bērnam atbilstoši viņa dotumiem un spējam apgūt latviešu valodu kā sazināšanās, informācijas ieguves un nodošanas līdzekli, iepazīstot to kultūrvēstures un nacionālās identitātes

konteksta, apgūt prasmi klausīties, runāt, lasīt un rakstīt. Macību satura sešgadniekiem ir paredzēts veicināt prasmes sazināties verbāli un neverbāli, iegūt informāciju un nodot to ar valodas palīdzību, iesaistīties dialogā, ievērot runas etiketes normas, klausīties, runāt, lasīt vārdus un īsus teikumus, rakstīt burtus, vārdus un īsus teikumus, izprast skaņu un burtu attiecības, skaņu diferencēšanu vārda, vārdu nozīmī un to nozīmī teikumā, kā arī izprast, kas ir teksts, temats, virsraksts un teikuma robežas tekstā (Integrēta macību programma sešgadīgiem bērniem, 2010).

Analizējot integrētas programmas macību saturu un vadlīnijas, tiek uzsvērts tas, ka bērnam ir jāprot lasīt vārdi un īsi teikumi, jāprot arī to uzrakstīt, bet ne uzdevumos, ne macību saturā vai apgūstamas attieksmes, nav minēts tāds būtisks punkts, ka pozitīvas attieksmes un intereses veicināšana par iespiesto materiālu (gramatas, žurnāli, plakāti, afišas u.c.) lasīšanu. Šī pozitīva attieksme un interese ir veiksmīgas lasītprasmes un rakstītprasmes pamats. Varetu teikt, ka svarīga ir nevis burtu macīšana, bet gan tas, lai bērns aizrautos ar macīšanos un izzināšanu. Tad nemot vērā, ka sešgadīgam bērnam jau ir jālasa un jāraksta vārdi un īsi teikumi, tad pats galvenais, kas ir jāveicina bērniem līdz sešiem gadiem, tā ir pozitīva attieksme un interese par gramatu, lasīšanas un rakstīšanas procesu, jo tikai tad šis process notiks dabiska veidā un tam būs liela nozīme bērna turpmākajā attīstībā.

Analizējot jaunus dokumentus, kas ir paredzēti pirmsskolas izglītībai un salīdzinot ar abečes macību posmiem, tad var secināt, ka pirmsskolas vecumā bērniem jau ir jāapgūst pirmsabečes posms un jālasa macīties abečes posms. Kā jau iepriekš tika minēts, ka pirmsabečes posmā svarīgs ir darbs ar tekstu un tas veido pozitīvu attieksmi pret gramatu, tad ir izdalīti vairāki merķi bērnu iepazīstināšanai ar gramatu:

- attīsta un nostiprina mīlestību uz gramatu,
- attīsta un nostiprina lasīšanas kultūru,
- attīsta, nostiprina un bagatina bērna valodu, domašanu, iztēli un jaunradi,
- attīsta, nostiprina un bagatina emocijas,
- attīsta vērtību izjūtu un attieksmi pret lietām,
- attīsta prasmi izmantot gramatas vai citus drukātus materiālus kā izzināšanas un informācijas avotus,
- attīsta un mudina bērnus brīvi un patstāvīgi izteikties, izdarīt izvēli,
- dod iespēju un mudina bērnus uz komunikāciju,
- mudina bērnus lasīt un attīstīt viņu lasītprasmi,
- sagatavo bērnus skolai un dzīvei (Vonta, Balika, 2002, 17).

Pēc šiem merkiem, var redzēt, cik svarīga ir bērna iepazīstināšana ar gramatu un veicināt pozitīvu attieksmi par to. Analizējot valsts izglītības dokumentus varam secināt, ka būtiski ir sekot katrā bērna kā personības attīstību veseluma.

Un veseluma izpratne saistāma ar bērna izzinas, emocionālo un gribas procesu attīstību, viņa vajadzību, motīvu respektēšanu, vērtīborientāciju un pašrealizāciju (Anspoka,2003,5).

Cilveka raksturojuma no kopveseluma pozīcijām savijas izpratne par viņu kā bioloģisku būtību un individualitāti psiholoģiska skaidrojuma. Tas ir cilveka attīstības divas puses, kas raksturo viņa vienoto dabu, un ar tam jāiepazīstas un tas jārespektē viņa personības bagātināšanas un audzināšanas nolūka. Audzināšanu, kas balstās uz bērna dabas respektēšanu, atvieglo bērnam sevi un apkārtnes vides iepazīšanu, t.i., audzināšanu un mācīšanos (Lieģeniece,1999,16).

Bērniem vajag stāties mijattiecības ar materiāliem, vidi un citiem bērniem mācīšanas procesā, tāpēc svarīgi ir ievērot, lai lasīšana, rakstīšana, klausīšanas un runāšana būtu savstarpēji saistītas. Skolotājs nodrošina bērniem siltu, mājīgu, viņus interesejošu pedagoģisko vidi. Šāda vide bērni vienmēr atrodas pedagoģa redzeslokā, bet viņi paši var izvēlēties dažādas mācīšanas aktivitātes (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 57)

### **1.3 Pedagoģiska vide bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai**

Liela nozīme bērna attīstībā ir videi, kurā bērns atrodas. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā vide ir definēta šādi- vide ir fiziska un garīga, arī sociālā apkārtnē, apkārtnē, apstākļi, objekti un / vai indivīdi, kas arī savstarpēji attiecību un mijiedarbību kopums, kas apņem dzīvus un nedzīvus dabas objektus, nodrošina eksistenci un saikni starp objektiem un indivīdiem, ietekmē to pastāvēšanu, attīstību (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca,2000,188).

Bērni apgūst apkārtni un iegūst pieredzi no apkārtnes vides - vienlaicīgi, pieaugušajiem un viņu savstarpējam attiecībām; par lietām un to sakarotību, sabiedrības un lietu mijiedarbību. Ja vide ir attīstoša, tad tā bērniem var būt parveidotājs, pilnveidotājs, radītājs. Preteja gadījumā gan bērni, gan vide ir statiski, sastinguši, tie viens otru nepapildina. (Pirmskolas

izglitības programma, 1998) Vides jēdziena tiek ietverts viss apstakļu kopums, kura notiek organisma attīstība.

Petījumā tiks pētīta pedagoģiska vide, kura bērni pavada pietiekoši daudz laika. Bērniem līdz septīniem gadiem šo pedagoģisko vidi nodrošina pirmsskolas izglītības iestāde. Ta kā musdienu sabiedrība pedagoģiskais mērķis ir orientēts uz bērnu personības attīstību, tad arī šajā petījumā pedagoģiska vide tiek saprasta kā apstakļu kopums, kas veicina bērna kognitīvo, emocionālo un sociālo attīstību. Pedagoģiskajā vide ietilpst:

- lietu vide;
- pedagoģa kompetence;
- savstarpējās attiecības;
- atbalsta personāls.

Pirmsskolas izglītības iestāde ir mērķtiecīgi organizēta „pedagoģiska vide”. Pedagoģiska vide ir vieta, kur bērns veido savas pieredzes, vērtības, prasmes, mācās veidot attieksmi pret sevi un pasauli, kur mācās iegūt iemaņas un zināšanas. Pedagoģiska vide ir socializācijas vieta, kur bērns stājas mijattiecībās ar pieaugušajiem un bērniem. Pirmsskolas iestādes uzdevums ir nodrošināt visiem bērniem intelektuāli rosinošu un emocionāli atbilstošu vidi. Šis uzdevums tiek īstenots visa dienas gaitā – gan kopīgajās nodarbībās, gan mazās grupu darbā vai individuālo sarunu un darbības laikā. Bērni mācās, darot, tāpēc grupas telpas iekārtojumam ir jāatbilst reālas dzīves situācijai. Materiāliem jābūt pazīstamiem un interesantiem. Grupa ir jāiekārto tā, lai tā būtu vieta, kur bērni var erti rakstīt un lasīt, jo tai ir jābūt lasīšanai un rakstīšanai stimulējošai. Vide ir jāplāno tā, lai tā būtu piemērota dažādiem bērnu mācīšanās stiliem un attīstības līmeņiem. Tā jābūt arī vietai, kurā var tikt liela grupa, mazas, mierīgas vietas, kurās atsevišķi bērni var izmantot lasīšanas laiku. Grupa ir jāatrodas daudz gramatam un citiem iespējamajiem materiāliem, jo ja bērns atrodas vide, kurā ir ļoti daudz iespējama materiāla, viņam ir iespēja saņemt plašu informāciju par iespējamo vārdu. Bērns pasauli uztver tieši, praktiski darbojoties, manipulējot ar priekšmetiem, viņš attīsta redzi, dzirdi, tausti, garšu, u.t.t., t.i. – sensorisku. Grupas telpā esošajiem materiāliem ir jānodrošina bērnam iespēju apmierināt vajadzību pēc fiziskās aktivitātes, radošas, intelektuālas un maksimāli efektīvas darbības. Bērniem patīk rotaļāties ar smilti, plastilīnu, darboties ar dabas materiāliem, krasām, dažādiem saimniecībā lietotajiem priekšmetiem (spolītiem, kluciem, karbinām, pudelītiem). Šie visi un vēl citi materiāli izmantojami rotaļās.

Bērnu darbošanās ir atkarīga no darbavietas struktūras un apstakļu radīšanas darbībai

( Liegeniece,1999,127). Darbigumam jābūt bērnu grupas dzīves pamata. Bērnam pašam darbojoties jānonāk līdz secinājumam, atrisinājumam tā dažādas izpausmes: atrast risinājumu, tā variantus, atainot, atrodot labāko variantu (zīmējumi, veidojumi, rokdarbi utt.), atrast skaidrojumu, noteikt sakarības un celonus, paredzēt, secināt (Pirmsskolas izglītības programma, 1998).

Struktūretas vides veidošana nozīmē, ka bērni zina, ka viņu grupas telpa ir gan darba, gan atpūtas vieta, kur atrodas daudz lietas, kas ir sagrupētas vai nu pēc lietderības principa, vai pēc vietas principa. Šādi struktūretā vide, kura bērns zina, kur katrā lieta atrodas, sekme viņa merktiecīgu darbošanās un attīsta kartīguma paraduma attieksmi (Liegeniece,1999). Struktūretas vides veidošana ir nepieciešama arī lasītprasmes un rakstītprasmes veicināšanai. Struktūrojot grupu pa centriem tajā noteikti vajadzētu atrasties lasītprasmes un rakstītprasmes centram, kura ir jābūt rakstamzonai, bibliotēkas sturim, gramatu darīšanas galdam un klausīšanas centram. Rakstamzona ir jābūt plašai dažādu rakstāmpiederumu un papīru izvelei. Bibliotēkas sturim ir jābūt vilinošam un ertam. Gramatām tur jābūt pievilcīgi izvietotām pa plauktiem, tam ir jāatspoguļo dažādi lasītprasmes līmeņi. Gramatu darīšanas centra ir jābūt brīvi dabūjamam papīram, auklinam, caurumotājiem, spraudītiem un citam lietam, kas noder gramatu darīšanai. Vēl ir labi, ja ir rakstnieka kresls, no kura bērns var iepazīstināt grupu ar „izdotu” gramatu (Hansena,Kaufmane,Saifers,2002).

Bērns, labprātāk, aktīvi iekļaujas mācību procesā, kur pašam jāizvirza mērķis. Bērnam tiek dota iespēja izvēlēties darbošanās vietu, gan to, vai viņš vēlas to darīt maza grupa vai individuāli.

Aplūkojot bērnu un viņa darbību mācību videi pedagogiskajā procesā no kopveseluma pozīcijām (D. Liegeniece), varam secināt, ka attīstošā vide pirmsskolas izglītības iestādē ir orientēta uz bērna personības izaugsmi tas kopveseluma. Tā ir vide, kur radīti nosacījumi sensoro orgānu un fiziskās koordinācijas attīstībai, visparejo darba panemienu apguvei, zināšanu, prasmju, iemaņu un paradumu veidošanai. Tā ir vieta, kura bērns veido attieksmi pret darbību, gūst pozitīvas un negatīvas emocijas, mācās apjēgt, ka viņa darbības ir atkarīgas darba rezultāts, ka darba vieta jāatstāj kārtībā un par to jāatbild pašam (Liegeniece,1999, 126).

Vislabākas sekmes mācības bērniem nodrošina vide, kur viņi nejutas apdraudēti un kur tiek pienemta un atbalstīta izzināšanas tieksme. Skolotājam jābūt grupa tāda gaisotne, kura ir jūtams šāds atbalsts. Pastāvīga saskarsme, mutiskas un rakstiskas valodas pieredze dažādos veidos palīdz bērniem veidot personiskos uzskatus par to, ko nozīmē būt izglītotam lasīšana un rakstīšana. Ar valodu bagātā vide ir ļoti būtisks faktors bērnu lasītprasmes un

rakstīprasmes veicināšanai. Šāda vide tiek patiesi respektēti bērnu centieni iemācīties lasīt un rakstīt.

Vel viens no svarīgiem punktiem pie veiksmīgas lasīt un rakstīt prasmju apguves ir ļaut mācīties pēc iespējas atbilstoši bērnu tempam. Tas nozīmē, ka bērnam uzsākot bērnudarza gaitas, skolotājam jānoverte katrā bērnā attīstības līmenis lasītprasme un rakstītprasme, un jāizveido individuāls apmācības plāns šo prasmju veicināšanai, jo bērniem vairāk nepieciešami mācīšanas apstākļi, kas būtu atbilstoši viņa zināšanām. Nodrošinot šādu vidi pedagogs var panākt efektīvāku rezultātu. Šāda situācija skolotājam kļūst par padomdevēju kopīgajā bērnu un pieauguša darbībā.

Bērnā pašmotīvētu darbību mērķa sasniegšanai darbības ar lietu vidi nodrošina arī pedagoga radītie un nodrošinātie apstākļi bērnam darbībai (laiks, vieta, materiālu daudzums, klusums, iespēja būt vienatnē, brīvība kustēties un izvēlēties materiālus un draugus). Bērnam ir vajadzīga drošības izjūta un psiholoģiska piederība grupai. To sekmē iespēja izmantot visas lietas (Lieģeniece, 1999, 127).

Bērnā attīstība pedagogiskajā videi ir ļoti atkarīga no skolotāju kompetences. Sakot jau ar to, ka skolotāja iekārtos grupiņu, jo liela mēra no tā ir atkarīgs pedagogiskā procesa veiksmīgums. Skolotājam lietu vide ir līdzeklis bērnam audzināšanai, mācīšanai un attīstībai. Pedagoģiskā procesa veiksmīgumu nosaka tas, ka pedagogs veido vidi, kurā tam jādarbojas kopā ar bērniem, cik radoši un rosinoši tas ir, ko tas spēj piedāvāt radošajai darbībai, ka šī vide ļaus nostiprināt verbālo izziņu praktiskajā darbībā, ka spēj paplašināt bērnam interešu loku un vairot zinātkāri.

Pedagoģa profesionālā darbība liela mēra ir atkarīga no viņa personīgās vērtīborientācijas un pedagoģiskajiem uzskatiem. Pedagoģiskā procesa ir noteikti mērķi, taču darbības metodes un paņēmieni to sasniegšanai pedagogs izvēlas pēc sava prāta un atbildības mēra. Tāpēc arī lasītprasmi un rakstītprasmi veicināšana liela mēra ir atkarīga no pedagoģu kompetences.

Maziem bērniem ir nepieciešama skolotāja, kurā laipni ņem visus bērnus sava grupā neatkarīgi no dzimuma, tautības un dzimtas valodas. Šiem bērniem arī ir nepieciešama skolotāja, kurā ar viņiem strādā individuāli, mazās grupās un vairs ne kā sabiedrotāis, lai palīdzētu viņiem attīstīt izziņas, sociālās un valodu prasmes, un atbalstītu viņu interesi uzzināt ko jaunu par pasauli (Teaching Our Youngest, 2002).

Skolotāja, kas ar panākumiem grib mācīt lasīt un rakstīt, pievērš uzmanību mācību procesam. Tas virzās no zināmo uz nezināmo. Tāpēc skolotājam uzdevums ir noskaidrot, ko bērns zina, un tad paplašināt šīs zināšanas. Skolotāja to var uzzināt no sarunām ar vecākiem.

Loti svarīga macību procesa ir šī sadarbība- skolotājam ar vecākiem. Tas ir svarīgi, lai, pirmkārt, skolotāja varetu iepazīt labāk bērnu, lai viņa varetu veiksmīgāk vadīt lasīt un rakstīt prasmes veicināšanas procesu. Otrkārt, lai skolotāja varetu vecākus iepazīstināt ar bērna sasniegumiem šajās prasmes un ieteiktu ieteikumus kā mājas darboties ar bērnu, lai attīstība augtu un bērns būtu pēc iespējas labāk sagatavots skolai. Šiem cilvēkiem (skolotājam un vecākiem) sadarbojoties var panākt optimālu bērna attīstību.

Ka jau iepriekš tika minēts, pedagogiskajā vidē ietilpst arī atbalsta personāls. Tie ir tie cilvēki, kas palīdz skolotājam un vecākiem, ja ir tāda nepieciešamība. Atbalsta personāls ir skolotāja palīgs, kurš palīdz organizēt vidi, macību procesu un ir liels atbalsts skolotājam un bērniem. Loti labi, ja izglītības iestādē ir psihologs, logopēds, sociālais pedagogs, jo ja bērnam ir kādi sarežģījumi, tad skolotāja, vecāki var vērsties pie šiem cilvēkiem ar saviem jautājumiem un izveidot plānu kā risināt radušos problēmu. Līdz ar to, sadarbojoties arī šiem cilvēkiem, var panākt labākus rezultātus, bērna attīstība.

Saistība ar bērna psihisko attīstību un vidi var secināt, ka mijiedarbība ar vidi, saņemot atbilstošu pedagogisko vadību, bērns iegūst personisko pieredzi, informāciju un atbalstu savai attīstībai, bet viņa pašā darbība ir nepieciešams nosacījums, lai „arējie” iespējami kļūtu par personības „iekšējiem” raksturotājiem. Nodrošinot pedagogisko vadību, vienlaikus ļaujot bērnam iespēja sekot saviem iekšējās attīstības likumiem. Sociālajā vidē notiek bērna attīstība un attīstība notiek pieredzes gušanas procesā. Vides piemērotību nosaka bērna attīstības pakāpe (Lieģeniece, 1999).

## **2. Lasitprasmes un rakstitprasmes apguves ipatnibas piecgadigu un sešgadigu bernu vecuma**

Pirmskolas vecuma bērni ļoti strauji attīstās ne tikai garīgi, bet arī fiziski. Lai pedagogiem būtu vieglāk izprast bērnus, tad ir izpētītas vecumposmu īpatnības. Pētījums tiek veikts 5-6 gadīgiem bērniem, tāpēc šajā nodaļā ir apkopotas teorijas par bērnu attīstību šajā vecumposmā un to saistību ar lasītprasmi.

Bērņa personība veidojas pašattīstīšanas procesā, taču arī iedzimtības un vides ietekme. Iedzimtība ir ģenotips, instinkti, nervu darbības tips, dotības, u.c. Vidi veido tuvākā apkārtnē (mikrovide) – ģimene, dzīvesvieta, cilvēku tuvums u.c. un tālākā vide (makrovide) – sabiedrība, kultūrvide kopumā, zīmes, simboli, priekšmeti un to lietojums, audzināšana, kas veido ievirzes cilvēka psihe, īpaši pirmajos 5 dzīves gados.

Šajā vecumā bērniem vadoša darbība ir rotaļā. Ar rotaļu palīdzību bērņa notiek pārmaiņas psihiskā procesā attīstībā un bērns bagatina emocionālo pasauli. Rotaļā notiek sevis macīšana un arstešana, kompensējot sakāves un ciešanas reālajā dzīvē, tā ir domāšanas līdzeklis, vienlaikus saglabājot realitātes orientāciju. Šajā periodā bērņa attīstības līmenis dod viņam iespēju ielūkoties savā iekšējā pasaulē un arī pieaugušo pasaulē (Lieģenece, 1999, 24).

Tāpēc arī tik svarīgas prasmes kā lasītprasmi un rakstītprasmi vajadzētu mācīt rotaļājoties un nevis bērnu piespiežot to darīt, tad kad viņš to nevelas.

Bērņam šajā vecumā nozīmīga kļūst vajadzība ar patstāvīgu darbību apliecināt sevi, savu neatkarību un varešanu. To viņš parāda darbības ar priekšmetiem un lietām, rotaļu darbības, produktīvas darbības un saskarsmē ar citiem. Vienlaikus šajā vecumā attīstās sevis mīlēšanas un pašapliecināšanas motīvs. Bērņa pašapziņas veidošanās ietekmē pieaugušo verteļums. Bērni specifiskā ietekmē viņa darbības rezultātā pozitīvs verteļums, neka sods vai aizliegums. „Viņu pašapziņu sekme izpratnē par to kas ir viņš pats, kādas ir viņa īpašības, ka pret viņu izturas citi un ka parādas šī attieksme” (Lieģenece, 1999, 66-67). Tāpēc galvenais, kas 5-6 gadīgam bērņam ir nepieciešams, tā ir vajadzība pēc sociāli nozīmīgi vērtētās darbības. Tad, kad bērns ir panēmis roka gramatu un „lasa”, tājā brīdī bērņa japaslavē un nedrīkst bērņam teikt, ko tu tur lasi, ka tu nemaki lasīt, jo, iespējams, tieši tājā brīdī partraucam bērņa interesi par lasīšanu.

Noverteļot savu un citu rīcību bērns veido attieksmi pret savu un citu cilvēku rīcību. Savas īpašības un rīcību salīdzināt ar citiem bērns apgūst tikai vecākajā pirmsskolas vecumā. Šī salīdzināšana ir pašverteļuma pamats.

Socialas pieredzes rezultata bernam veidojas morali vertejoša attieksme pret pasauli. Tas sekme apzinatu tikumisko normu izpildi, respektējot citu intereses. Tas saistīts ar augstako vajadzību attīstību (Lieģenece,1999, 68).

Seģgadiga berna nervu sistema un smadzenu funkcijas ir ta pilnveidojuģas, ka nervu procesi kļust līdzsvarotaki. Seģsus gadus vecs berns ir sasniedzis tadu fiziska un gariga brieduma pakapi, kas nodroģina iespeju sistematiski macities.

Galvena bernu merktiecibas forma un nosacijums ir sistematiski organizeta maciģana un audzinaģana. Ķģja vecuma vajag pilnveidot runu un attistit izzinas intereses, ka ari iemacit parastus macibu darbibas panemienus. Psihes attistiba notiek vadoģas darbibas ietvaros. Vadoģas darbibas – rotalas attistibas rezultata notiek parmainas berna psihisko procesu attistiba, sagatavojot vinu parejai jauna attistibas pakape. Ķģja perioda turpina attistities-vajadziba pec emocionala kontakta, runa, uzskatami telaina domaģana. Bernu sagatavoģana parejai uz nakoģo vecumposmu prasa maksimali piesatinat seģgadigo bernu rotalu darbibu, lai taja attistitu nakoģa darbibas veida (macibas) elementus. Interese par zinaģanam kļust par berna darbibas patstavigu motivu, kas sak virzīt ta uzvedibu (Lieģenece,1999).

Janem vera ari tas, ka bieģi mainas dominantes. Dominante ir specģgs uz laiku radies uzbudinajums centralaja nervu sistema, ko pastiprina jebkurģ vajaks kairinataģs. Ar uzbudinajumu mainu skaidro ari berna uzmanibas nenoturibu. Tapeģ bieģi nepiecieģams mainit darbibas veidus (Puģkarevs, Golubova,1999, 31). Kad berns ir tikko iemacijies savilkīt kopa zilbes, nedrģkst bernu nosedinat pie gramatas un likt vinam lasīt 10-20 min. un rat par to, ja berns paskatas apkart un nav ieinteresets vairs lasīt.

5 – 6 gadigu bernu attistibas raksturoģjums apliecina, ka Ķģ vecuma berns strauģi attistas un attistiba ir daudzpusiga. Berns attistas mijiedarbiba ar vidi. Mijiedarbiba ir merktiecīgi pieauguģajiem jaorganize, lai ta notiktu atbilstoģi berna dabas nosacijumiem (Lieģenece,1999, 70).

Cilveka kermenī viss ir saistīts un savstarpeģi atkarģgs. To nosaka impulsi, kurus attiecigajiem organiēm raida smadzenes izvietotie centri. To noskanoģana darbam savukart notiek ar visu cilveka manu- oģas, garģas, dzirdes, taustes un redzes- palidzibu. Tapat ka macibu procesa vispar, ari attistot manas, labakos rezultatus iespeģjams ĝut nevis ar piespieģanu, bet gan ar rotalu. Piemeram, oģu var trenet ar aizsietam acim atpazistot daģadas smarģas, garģu var trenet izgarģojot daģadus edienus. Tausti vislabak attistit, darboģoties ar dabas materialiem (sunas, kerpģi, saknes, ciekuri). Merkis ir veidot galvas smadzenes pareizus fonematiskas uztveres celus un roku darbibas saikni ar acim, ausim un galvas smadzenem, ka

ari sagatavot roku rakstišanai, bet velak- uzlabot rokrakstu. Ta darbojoties, attistot manas, bernis it ka pavisam nemanami bus nobriedis rakstišanai un lasišānai (Hadanonoka, 2002,31).

Berniem ir japieverš loti liela uzmaniba pie fonematiskas dzirdes attistibas, jo fonematiska dzirde ir pamats lasitprasmes un rakstitprasmes apguvei. Skanu saklausišāna vārda sakuma, vidu un beigās ir obligāts priekšnoteikums, lai bernis atškirto isos un garos patskanus. Dalot vārdus zilbes, tas ir ari jatakte, parādot zilbes garumu. Mehaniska lasišāna bez attistitas fonematiskas dzirdes rada manigu priekšstatu par bērna attistibas limeni (Miesniece,2008,2)

Loti svarīgi bērniem šajā vecumā ir attistit siko pirkstu muskulaturu, lai varetu rakstit atbilstoši prasībām. Bērniem ir jāiemāca ka pareizi turet roka pildspalvu, zīmuli, otiņu u.c, jo ja šī prasme nav apgūta vai ir apgūta nepareizi, tad aizejot uz skolu parmacit kādu tieši vai netieši apgūtu prasmi ir loti grūts un laikietilpīgs darbs (Miesniece,2008,2). Rokas rakstišanai vispirms jāgatavo t.i. jāvingrina. Rokas vingrina ar dažādam darbībām- zīmēšanu, veidošanu, aplīcēšanu, rokdarbiem un daudziem citiem sīkiem darbiņiem, kas prasa sīkas roku muskulatūras darbību.

Bērniem sešu gadu vecumā ir ari labas acu kustības lasišānai un vīniem ir aktīva mute. Bērni apzinas savus pirkstus ka darbarīkus, bet ja steidzas var būt pavirši (Volša,1998,31).

Vecākiem un pedagogiem ari jārupejas, lai bērni lasot un rakstot sedetu ar taisnam muguram. Un jebkura fiziska slodze šajā attistības posmā izsauc ātru nogurumu, tāpēc bērna darbības jākontrolē, lai nerastos pārslodzes, kas kaitīgas bērna veselībai. Bieži jāmaina darbības veidi. Sēdošās darbības jāmaina pret kustību darbībām (Golubina,2007,123).

Ta ka bērni atškirīgi uztver apkārtejo pasauli- ar redzi, dzirdi un ķermeni- macot jaunu skanu un burtu, jāvingrina bērna dzirde (skanu saklausišāna un izrunāšana), redze (burtu krasošāna, zīmēšana, meklēšana teksta), praktiska darbošanās (burtu atveidošana ar ķermeni, veidošana, griešana). Ta ir labi zināma metodika, bet ne vienmer tiek ieverota, līdz ar to bērns pilnība neapgūst macīto. Ari vecāki var palīdzēt bērnam macīto burtu saskatīt dabā, saklausīt vārdos, meklēt teksta un citādi atsāucot atmiņā (Miesniece,2008,3).

Pirmsskolas vecumā bērniem nervu šūnas – neironi turpina nedaudz augt. Centralajā nervu sistēmā, ari galvas smadzeņu lielās puslodes, starp neironiem veidojas aizvien jauni sakari, ko nodrošina nervu šūnu izaugumi – dendriti. Tas ir anatomiski fizioloģiskais pamats pakāpeniskai bērnu kognitīvās (izzinās) darbības attistībai (Puškarevs,Golubova,1999,30).

Personības attistība rit cieša saistība ar prāta attistību no pašas agrinās bērnības (Golubina,2007,83).

Intelekti – intellectus – tulkojuma no latīnu valodas nozīmē prāts. Intelekti ietver uzkrātās zināšanas, domāšanas īpatnības, praksi un spēju to visu apvienot. Intelektu iespaido iedzimtības un vides faktori.

Intelligence nav konstants vai kaut kāds vienots lielums, tā mainās katru dienu un ietver sevi daudzas prasmes un domāšanas spējas. Intelligence gluži vienkārši ir spēja ātri un efektīvi atrisināt radušās problēmas (Havass, Millers, 2003, 7).

Ka jau rakstīju, ka 5 – 6 gadu vecums ir bērna intelektuālās attīstības, sociālās gatavošanas un emocionālās nobriešanas sensitīvais periods.

Šajā vecumā bērni parasti nespej priekšmetus un paradības uztvert un novertēt to veseluma. Bērni uztver kādu vienu īpašību vai parametru formu, krasu, u.t.m.l. Bērni lietas un paradības uztver un novērtē tikai no sava redzes punkta un domāšana pietrukst logikas. Bērni ir fantāzētāji, viņi bieži neatšķir fantāziju no īstenības. Protams, bērns no bērna domāšanas zina atšķiras, tas atšķirīgs no viņa individuālās pieredzes un intelektuālās spēju attīstības pakāpes (Vorobjovs, 2000, 92).

Šajā vecumā perioda turpina veidoties „iekšējās uztveres shēmas”, kad sensorā informācija tiek subjektīvi interpretēta asimilācijas un akomodācijas procesā. Asimilācija ir psihes mehānisms, kad uztverot jaunu informāciju bērns to pielīdzina jau zināmajai. Akomodācija savukārt ir psihes mehānisms, kad uztverot jaunu informāciju bērns jauno nespej asimilēt, jo vecajos priekšstatos tadu vēl nav, tāpēc atminā ienes jauno tēlu, pieņem to zināšanai (Svence, 1999, 79).

5 – 6 gadi ir apzināts bērna veidošanas periods, jo apkārtejo vidi viņš uztver apzināti. Šajā periodā bērns var domāt, atcerēties un gribēt. Tagad rokas ir kļuvušas par prāta instrumentu, ar to palīdzību viņš apgūst pieredzi un attīstās (Smirnova, 1993, 28).

Daba ir devusi bērnam līdz 6 gadu vecumam pavisam īpašas dotības, kas ļauj viņam realizēt milzīgus uzdevumus pašattīstībā. Mazulis ne tikai būvē savu spēju runāt, bet arī pats veido orgānus, kuri palīdz viņam runāt. Viņš attīsta katru fizisko kustību, katru sava prāta elementu – visu to, kas piemīt cilvēkam. Bērns iepazīstas ar apkārtejo pasauli un visus iespaidus asimilē nevis ar prāta palīdzību, bet ar visu savu dzīvi.

Intelektuālās attīstības jēdziens ietver sevi tādas lietas kā uztvere, domāšana, atminā, uzmanība, izteikšana, precīza kustību kvalitāte un sensomotorā koordinācija. Nemot vērā bērna izzināšanas attīstības stadijas un tam atbilstošās intelektuālās spējas pedagogi var merktieciņgāk plānot un organizēt savu pedagogisko darbību.

Zināšanas par apkārtejo pasauli un arī pašiem par sevi mēs iegūstam ar izzināšanas procesa palīdzību. Izzināšanas procesi ir tie, kas sniedz mums informāciju. Šī informācija tiek apstrādāta,

apjēgta un saglabāta. Izzinas procesi sekme personības attīstību un nodrošina adaptācijas spēju. Izzinas sanemšanu nodrošina manu orgāni: dzirde, garša, tauste, redze un oža. Šo orgānu sajūtas nodrošina spēju uztvert apkārtni pasauli un iepazīt to. Sajūtas un uztvere ir tiešas sensoriskas atspoguļošanas procesi (Golubina,64).

Lai sekmīgi attīstītos lasīt un rakstīt prasme pat galvenais no intelektuālās attīstības ir runa.

Lasīt un rakstīt prasme veidojas uz runas attīstības pamatiem. Tātad, lai pēc iespējas labāk varētu attīstīt šīs prasmes lielākais uzsvars ir jāliek, nevis uz burtu apguvi, bet gan uz runas attīstīšanu.

Runas attīstīšana ir viens no intelektuālās izaugsmes līdzekļiem. Ta nosaka arī vispārējo attīstību. Runa ir īstenības pastarpinātas izzinas forma, bet valoda ir spēks, faktors, kas attīsta intelektu, izraisa emocijas, veido jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un apkārtni. Valoda ir jebkuras fiziskās dabas zīmju sistēma, kas izpilda izzinas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā. Iemācīt bērniem izmantot latviešu literārās valodas bagātības ir ļoti svarīgs uzdevums (Kanepeja, 2007, 53).

Runas attīstībai tiek veltīta liela uzmanība un izvirzītas augstas prasības, jo bērnu runas attīstība pirmsskolas vecumā pariet jauna kvalitāte. Runu no valodas nav iespējams nodalīt. Runa ir savdabīga forma kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības paradības un līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru (Baha, 2005, 3).

Runa ir izveidojusies vēsturiskās attīstības gaitā, cilvēku saziņas formai materiāli pārveidojoties darbības rezultātā, un tiek izpausta ar valodu (????,2000,570).

Var sacīt, ka valoda ir vispārīga, bet runa- valodas individuāla izpausme. Tāpēc runa ir nabadzīgāka nekā valoda, bet tāja pašā laikā arī bagātāka.

Bērņa runas attīstība ir dzimtas valodas apguves process, kura bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtnes pasaules izzinas līdzekli (Lublinska,1979, 255).

Pirmsskolas vecumā bērņa runa attīstās jauna kvalitāte, strauji pieaug bērņa vārdu krājums no 230-4000 vārdiem. Notiek intensīva runas gramatisko formu apguve un jaunu abstraktu jēdzienu apgušana. Runa attīstās, kad bērns mācās izprast cita cilvēka domas un runas iekšējo loģiku. Attīstās bērņa iekšēja runa. Iekšējo runas attīstību iedala 3 posmos:

- Sakuma bērns sakā koncentrēt uzmanību uz runas priekšmetu, runa fikse darbības pazīmes vai rezultātu („es izdzeru pienu”);
- Pēc tam pariet uz plānošanu, plāno, ko darīs un kā darīs;
- Vēlāk egocentrisko runu aizvieto iekšēja runa (Svence,1999, 86).

Iekšēja runa vistiešāk parādas bērna praktiskajā darbībā, īpaši tad, kad viņš sastopas ar grūtībām. Darbība bērna runā iegūst dažādas formas. Bērna veikta darbība var norisināties rotālas formā izteiktas runas pavādībā. Šajā gadījumā bērns runas garos, izverstos, emocionāli piesātinātos teikumos. Problēmu situācijā bērns izmanto arī runu jautājuma, šaubu, apgalvojuma formā. Oriētojošās darbības dažas formas šie vārdiskie izteikumi parādas tikai meklejošā žēsta veidā. Visas šīs bērna sarunu vālodas formas ir reducēta sarunu vāloka, kas norisinās iekšējā plānā, tāpēc tā izpaužas iekšējās runas formā. Tā izlaužas bērna jautājumos, šaubās, nesapratnē. Bērna runā, kas adresēta pašam sev, ir arī sarunu vālodas pāreja uz iekšējo runu. Šī pāreja bērnam noris vānā praktiskās problēmu darbības apstākļos, kad rodas vajadzība un nepieciešamība apdomāt veicamo darbību un virzīt to kādā praktiskā mērķa sasniegšanā (Lublinska, 1979, 271).

Runā attīstās atdarināšanas procesā. Atdarināšana ir beznosācijuma reflekss, instinkts, iedzimtā prasme, kuru neapgūst, bet ar kuru jau piedzimst, tāpat kā ar prasmi elpot, zīst, rīt utt.

Runas atdarināšana piemīt arī pieaugušiem cilvēkiem. Cilvēks, kurš runā pilnīgi pāreizi, literāri, nodzīvojis vānu vai divus mēnešus vānā, kur runā kādā dialektā, instinktvāi piesāvinās šīs runas īpatnības. Tācu pieaugušāis var apzināti regulēt savū runu, bet bērns nav spējīgs izvēlēties atdarināšanas objektu un pārnemt to runu, kuru dzird no apkārtējiem cilvēkiem.

Vādi, kura bērns aug un attīstās sauc pā dabisko runas vādi. Dabiskā runas vāde var būt labvēlīgā bērnu runas un arī vispārīgāji psihiskāji attīstībai. Tas notiek tad, ja ar bērnu sarunājas pāreizā vāloka, pāstāvīgi reāģē uz dažādājam bērnu runas izpāusmēm, vācīnā to vādošanos, vālak atbild uz bērna jautājumiem. Bet dabiskā runas vāde var būt arī nelabvēlīgā bērna runā un līdz ar to arī vispārīgāji psihes attīstībai. Tas notiek tad, kad pieaugušāis apārobežojās tikai ar bērna fizisko vājadzību apmērīnāšanu, ar vānu nesarunājas, nereāģē uz bērna runu, kad pieaugušā runā ir nepāreizā, ar neskāidru dīkciju, vāi pāt ar defektiem (Kalnīnā, Skrube 1983, 11).

Pirmsskolas izglītības iestādes uzdevums ir vāidot dabisko runas vādi tā, lai tas attīstošāis potenciāls būtu pēc iespējas lielāks. Pedāgogs ir dabiskās runas vādes vāidotājs pirmsskolas izglītības iestādē, tātād vāinām loti uzmanīgi jāseko pāšā runas kulturāi, kas izpāužas tā pāreizībā, fonētikās, morfologijās, leksikās, stilistikās normū ievērošanā.

Un runas vādi, kuru īpāši runas attīstīšanas nolūkā organizē pieaugušāie sauc pā maksliģo runas vādi. Ģālvēnāis vāids maksliģās runas vādes rādīšana ir runas attīstīšanas



- Skanu izrunas kulturas veidošana
- Vardu krajuma paplašinašana un aktivizēšana
- Gramatiski pareizas runas veidošana
- Stastīt macišana
- Sagatavošanas lasīšanai (Kanepeja,2007, 55).

Lasišana ne tikai sniedz visadus intelektuālus un emocionālus labumus, bet arī veicina domašanu. Domašana ir cilvēka spēju avots, pamats visai viņa dzīvei (Fišers,2005,11). Vārds „*domašana*” pedagogijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā skaidrots kā – psihisks cilvēka izzinas darbības process, kuru raksturo īstenības vispārināšana un pastiprināšana atspoguļojums. Parasti ar domašanu saprot kopsakarību noskaidrošanu starp lietām – materiāliem un ideāliem (garīgiem) priekšmetiem un paradībām. Domašanas operācijas ir analīze, sintēze, salīdzināšana, vispārināšana u.c. Bērņa domašana attīstās darbībā ar priekšmetiem un saskarsmē ar cilvēkiem. Liela nozīme bērņa domašanas attīstībā ir macīšanas procesam (Pedagogijas terminu skaidrojošā vārdnīcā,2000,41).

Domašana ir katras cilvēka intelektuālās darbības mugurkauls. Ar to pat divgadīgā bērņa, kas nupat sāk runāt, domašanas process kvalitatīvi atšķiras no primitīvām analīzes un sintēzes formām, kas piemīt augstākajiem dzīvniekiem. Domājošs cilvēks apjēdz, ko viņš nezina un ko vēlas uzzināt (Lublinska,1979, 218).

Domašanas attīstība ir saistīta ar celoni un seku sakarību atklāšanu starp lietām un norisēm. Tajā pašā laikā domašana ir arī cieši saistīta ar juteklisko atspoguļošanu, t.i. ar sajūtu un uztveri. No jutekliskās atspoguļošanas domašana gūst materiālu un tajā arī pārbauda apjēgšanas procesa radušās domas atbilstību īstenībai (Vorobjovs,2000,94).

Domašana ietver gan kritisko, gan radošo psihes aspektu, un spriešanai un ideju radīšanai tiek izmantoti abi. Domašana iesaistās ikviena psihes norisē, kas palīdz formulēt, risināt problēmas, pieņemt lēmumu vai tiekties pēc izpratnes. Dzīvei jēgu mēs piešķiram ar domašanu.

Radošā domašana sagada kontekstu atklājumam, hipotēžu veidošanai. Kritiskā domašana nodrošina kontekstu pamatojumam, pārbauda, cik liela mērā patiess ir spriedums par celoni un tā pierādījumiem. Radošā domašana ir vertīga tāpēc, ka tā pieejā izvēlei padara elastīgu. Lēmums netiek pieņemts ātri, toties tas ir kvalitatīvs. Radošs lēmums parvar ierastos uztveres un rīcības veidus, paver prātā jaunas idejas un iespējas. Radošā domašana ir telaina, atjautīga, tas laikā rodas jaunas idejas. Ikviena radošā procesa, meklējot problēmas

risinajumu, nepieciešams izmantot kritisko spriešanu, jo radošam idejam jābūt ne vien jaunam, bet arī vertīgam. Radošajā procesā jāradas nevis tikai jauni, bet arī labāki problēmu risinājumi, tādēļ patiesi radošā procesa jāizmanto kritiska domašana. Radošās domašanas kritiskais punkts ir 3-4 gadu vecums, jo ja pieaugušais patstāvīgi atraidīs bērna atbildes un spriedumus, tad ar laiku bērns parstas vingrināt veidot sakarības un izteikt mīnījumus, bet uzdos tikai jautājumus un gaidīs atbildi un šīs sekas paliek uz visu mūžu.

Kritiska domašana ir domašanas veids, kas izverte sprieduma saprātīgumu. Tas akcentē jēdzienā saprātīgu cilvēku, tas ir, tads, kas spēj domāt neatkarīgi un patstāvīgi. Kritiska domašana raksturo, ka mēs par šo objektu vai paradību domājam. Mācīties domāt kritiski nozīmē:

1. Mācīties, kā, kad un kādus jautājumus uzdot.
2. Mācīties, kā spriest, kad izmantot spriešanu un kādas spriešanas metodes lietot.

Domāt kritiski, jeb spriest bērns var vienīgi tik liela mērā, cik precīzi viņš spēj izvērtēt pieredzi, zināšanas un idejas un izsver argumentus, pirms nonāk pie paredzētā sprieduma. Lai iemācītu bērnu kritiski domāt, viņam jāattīsta arī noteikta attieksme, proti, vēlēšanās spriest un pārbaudīt, vēlme atrast patiesību. Prasību domāt radoši un kritiski nosaka nevis tikai nākotnes uzdevumi, bet arī tagadnes vajadzības (Fišers, 2005).

Pirmsskolas vecuma bērnu domašana krasi atšķiras no pieauguša cilvēka domašanas. Bērns pats sevi izjūt kā pasaules centru. Pasaules centra ir viņš pats – ar savām vajadzībām, jo pasaule jau pastāv, lai apmierinātu bērnu vajadzības. Šajā vecumā bērns labāk saprot to, ko redz, nevis to, ko dzird. Vecāka pirmsskolas vecuma bērna domašana ir emocionāla, konkrēta, bērns doma krāsas, skana, izjūtas. Stāsta, pasakas vai dzejoļi, bērns attēloti notikumu uztver kā konkrētu gadījumu, ko rakstnieks ir aprakstījis. Daīdarbos minētie tēli un notikumi bērnam asociējas ar paša pieredzi un apkārtnes vidi.

Pirmsskolas vecuma bērniem joprojām nozīmīgu vietu ienem domašana darbībā, tomēr notiek ievērojamas izmaiņas domašanas procesā. Domašanas uzdevumi šajā vecumā pieaug sevišķi strauji. 5-6 gadīgs bērns piedalās dažādos darbības veidos, kas bagātina viņa zināšanas par priekšmetiem un to īpašībām. Bērniem uzdevuma un tā veikšanas veidu apjēgšana notiek pašā darbības procesā. Šī īpatnība neizzūd, bet pilnveidojas, parejot augstāka pakāpē. Atbilstoši šīm izmaiņām mainās arī domašanas procesa būtība. No praktiskas domašanas darbība tā kļūst par verbālu, planotu un kritisku domašanu. Tācu praktiskas domašanas forma darbība netiek atmetta, tā ir kā klust par rezervi, un, sastopoties ar jauniem intelektuāliem uzdevumiem, bērns atkal lieto praktisko risināšanas veidu (Lublinska, 1979, 228-230).

Lai spriestu, izdaritu secinajumus, salidzinatu un visparinatu, svarīgi ir parvaldīt ne tik daudz katru atsevišķu operāciju, cik intelektuālas darbības visparīgo veidu.

Domašanas process iekļauj sevi trīs obligātus posmus:

1. Primāro sintezi (uzdevuma ka veseluma uztveri)
2. Analīzi (uzdevumu skaidrošanu daļās, tā nosacījumu un dotumu izdalīšanu)
3. Sekundāro sintezi (risinājumu, visa uzdevuma jaunu izpratni)

Maza bērna domašanas process virzas tieši no primāras uz sekundāro sintezi. Analīze- šis būtiskais domašanas posms- pirmsskolas vecuma bērniem notiek kā priekšmeta kādas atsevišķas, bieži vien gadījuma pazīmes vai nosacījuma izdalīšana.

Ja 5-6 gadus veciem bērniem māca noverot un izdarīt secinājumus, viņu domašanas attīstība notiek ievērojamas izmaiņas. Tātad, kad bērni mācas meklēt un atrast būtiskākas priekšmetu un paradību pazīmes, atrast būtiskākas sakarības starp tiem, viņiem atī attīstas loģiskas domašanas formas (Lublinska, 1979, 240).

Pedagoģu uzdevums ir iemācīt bērniem domāt, lai bērns sagatavotos dzīvei, kas mainas tik atī un spētu pielāgoties jebkurai situācijai. Domašanu mēs nevarām nodalīt no citiem psihiskiem procesiem. Domašana ir cieši saistīta ar izteli, runu, atīminu, uztveri, utt..

Bērna psihe atīrodas nemitīga, intensīva attīstības procesā. Šajā attīstībā nozīmīga vieta ieradama atī atīminai. „Atīmina ir lielāka dabas dāvāna cilvēkam. Atīminas dēļ mēs spējam atīcerēties savu pagātīni, varam mācīties un iemācīties, apjāust sevi, iegāumēt visu mums nepieciešamo, veidot un atīstīt savu personību. Atīminai piemīt savas īpašības, tā var būt labāka vai vājāka. Atīmina ir izziņas process, kas ietver sevi agrāk uztvertā, pardzīvotā un darītā iegāumešanu, saglābāšanu un tā vēlāk atīpazīšanu ” (Golubina, 2007, 68).

Lasītprasmes veicāšanai liela nozīme ir atīri telāinai atīminai. Telāino atīminu iedala vēl redzes, dzirdes, ožas un taustes atīmina. Telāino atīminu var atīstīt saistot jāunu informāciju ar dažādiem redzes telāiem un priekšstatiem. Tāpēc, bērniem šajā vecumā, gramatas ar ilūstrācijām ir neatīnemama sastāvdaļa, lai lasīto vāretu papildināt ar zīmējumiem, jo paratī bērns redzot zīmējumu, labāk izprot izlasītā jēgu un nozīmi.

Pirmsskolas vecumā telāina atīmina ir galvenais atīminas veids. Tas attīstība un parveide ir saistīta ar izmaiņām, kas notiek dažādās bērna psihiskās dzīves sfērās, pirmkārt izziņas procesos – uztvere un domašana. Bērns izdala vāirāk tā priekšmeta pazīmes, kas ir spilgtākas un uzkrītošākas, nepāmanot citas, kas dažkārt ir pat svarīgākas. Tāpēc priekšstati, kas veido atīminas galveno saturu, neretī ir fragmentāri.

Šajā vecumā notiek būtiskās izmaiņas telāinas atīminas attīstībā:

- Pālielīnas saglābāto priekšstatu apjoms

- Uztvertie teli iegus arvien visparinataku raksturu
- Priekšstati arvien vairak atklaj sakaribas un sistemas; tie var but apvienoti
- Pieaug saglabajamo telu kustigums; bernes tos brivi var izmantot dažados darbibas veidos un situacijas
- Pieaugot apjegtibas pakapei- priekšstati klust vadamaki (Lublinska,1979,200).

Pirmsskolas vecuma ari liela nozime ir kustibu atminu attistibai – staigašanai pa balki, braukšanai ar riteni, slidošanai un pašapkalpošanas kustibam - mazgašanas, matu sukašana, pogu aizpogašana, ka ari darbibam kas saistitas ar siko pirkstu muskulaturu – limešana, griešana, rakstišana. Šo kustibu attistišana ir svariga bernu sagatavošanai skolai (Svence, 1999, 83). Šaja vecuma posma butiski izmainas kustibu atminas saturs, jo kustibas paliek sarežģitakas un ietver sevi vairakus komponentus. Pilnveidojot darbibas ar priekšmetiem, tas automatizejot, un izpildot ar piepuli tuvina idealam paraugam – atminas telam – lauj veikt tadas sarežģitas darbibas, ka dažadi roku darbi, darbs daba... Bernes var izpildit darbibas ar dažadiem instrumentiem, kas balstas uz kustibu diferenciaciju, specializetu siko motoriku – izšušana, šušana un tml.

Saskarsme ar pieaugušajiem un vienaudžiem aktiva runas procesa apgušana, klausoties un atstastot literaros darbus, intensivi attistas verbali logiska atmina.

Šo atminu raksturo jaunu jedzienu apguve. Jedzienu sistemas izmainas notiek lielakoties 3 virzienos:

- Pieaug jedziena saturs. Tas lidzinas tam, ko ar vardu domajuši pieaugušie;
- Pieaug jedzienu sasaiste ar logiku, pratu;
- Sak raksturot vienus jedzienus, izmantojot citus (Svence,1999, 83.).

Verbali logiska atmina ir sarežģitaks cilveka atminas veids, jo vardi kalpo ne tikai priekšmetu apzimešanai, bet ar to palidzibu tiek iegaumeta lielaka dala informacijas (Vorobjovs, 1996, 79). Tatad šis atminas veids ir loti cieši saistits ar domašanas procesu. Savukart emocionala atmina ietver sevi visu pardzivotu.

Atminu iedala vel ari ka tišo un netišo, tas atkarigs no iegaumešanas veida.

Netiša atmina- nav apzinati merktieciga un ir produktiva, bez gribas piepules. Interesem atbilstiga informacija it ka pati par sevi fiksejas darbibas procesa, kur jo interesantaks un vajadzibam atbilstigaks ir informacijas saturs, jo produktivaka – iegaumešana.

Tiša atmina- merktieciga un ar gribas piepuli. Atkariga no merkiem un motiviem. Ta tiek organizeta, izmantojot dažadus panemienus un metodes (runu cenšas konspektet,

pierakstīt butiskāko). Tīša atmiņa dod iespēju efektīvi atcerēties, saglabāt un reproducēt mācību materiālus.

Iegaumēšana – atmiņas pamat process, uz kura pamata noris cilvēka pieredzes uzkrāšana, jauno zināšanu saistīšana ar esošajām (Vigotskis, 1991, 82).

Butisks moments tīšas atmiņas attīstība ir loģisku iegaumēšanas panemīenu mācīšana. Tieši 5-6 gadu vecumā bērniem pirmo reizi tiek doti norādījumi kā jāiegaume. Iegaumēšanas panemīenu apguve ir atkarīga no vairākiem nosacījumiem:

- Atbilstošu domašanas operāciju apgušanas līmeņa;
- Materiāla saturu un raksturu;
- Mācību raksturu. Tikai mācību organizēšana iegaumēšana var kļūt loģiska;
- Vajadzības pēc pareizas un precīzas iegaumēšanas, vēlmes pārbaudīt rezultātu;
- Tīšas atmiņas attīstību arī veicina didaktiskas spēles. Tas dod patiesu spēļu motivāciju, pakļauj iegaumēšanu, kas tuva un saprotama bērnam.

Atmiņas kvalitāte ir atkarīga no bērna vecuma. Maziem bērniem tā ir netīša, bez apzinašanas un gribas piepūles. Tad atmiņa attīstās no netīšas uz tīšo iegaumēšanu un reproducēšanu. Bērniem šajā periodā labāk izteikta ir atpazīšana nekā reproducēšana. Sakuma bērni labāk iegaume nevis saturu, bet ritmu, tāpēc viņi var skandināt tekstu neizprotot vārdu tīšo nozīmi. Ta kā bērniem šajā vecumā nav izteikta tīša iegaumēšana, tad viņi labāk iegaume to, kas saistīts ar interesi un emocijām. Pedagoģam ir jāzina, kadu daļdarbu bērnam piedāvāt. Ja tas neatbilda viņa attīstībai, tad bērnam nebūs nekad interesē un tas neveicinās interesē rašanos. 5-7 gadu vecumā, bērni galvenokārt izmanto atkārtošanu un spēji atstāt atšķirīgu un līdzīgu. Ja informācija netiek atkārtota, tā turas īslaicīgā atmiņā ne ilgāk kā 30 sekundes. Iznemuma gadījumā, ja informācijas iegaumēšanas pamatā nav kāds specifisks pieredzējums. Tāpēc ļoti svarīgi, bērniem iegaumejot, likt salīdzināt ar jau bērnam zināmo informāciju, veidot asociācijas un izmantot emocijas, mimiku, pantomimisku, kā arī lasot bērniem priekšā pasāku, ir ļoti svarīgi, kadā intonācija tā tiek nolāsīta. Vai tiks pielietotas kadās kustības, žesti un kadā bus sejas mimika (Svence, 1999, 82).

Bērna atmiņa – tā ir viņa interese. Tādās intelektuālās izjūtas kā pārsteigums, brīnīšanas, apmierinājums, ko gūst no izdarīta atklājuma, sajūsma, šaubas, veicina un uztur interesi attiecībā uz objekta izziņāšanu un pašu darbību, tādejādi nodrošinot iegaumēšanu, bet parlieku emocionālos materiālos atstāj diezgan miglīnas, izpludušās atmiņas.

Izdarot kopejos secinajumus par atminu varam secinat, ka pirmos aptuveni tris dzives gadus bernis velak neatceresies. Labakaja gadijuma bus kads loti spilgts atminas „kadrs”, bet visbiežak – nebus nekadu atminu. Tieši atmina ir ta kas palidz bernam apgut dažadas prasmes un iemanas, kas nepieciešamas dzive. Pateicoties atminai bernis iemacas staigat, runat, skaitit, telotajmakslu u.c. Atmina uzkrāj dzives pieredzi, kura dod pamatu talakai attistibai. Iegaumešanas metodikai jabalstas uz rotalas, speles elementiem. Ta ka berniem vel nav izteikta tiša iegaumešana, vini labak iegaumes to, kas saistits ar interesi. Ieintereset bernus, tas nozime koncentret bernu uzmanibu, izraisit aktivu attieksmi un velešanos atcereties. Berniem, kuriem noverota redzes atmina, labak iegaumet redzamus objektus, telus. Citiem berniem, kuriem raksturiga dzirdes atmina, ieteicami mutiski paskaidrojumi.

Priekšstati, atmina, domašana un iztele atspoguļo istenibas paradibas netieši, abstrakti, oponejot ar sajutu un uztveres procesos ieguto informaciju. Sajutas ir vienkāršs psihisks process, kas atspoguļo acumirkligi uztverto paradibu, ipašibu un pazimi. Uztvere ir daudz sarežģitaks process par sajutam, jo sniedz priekšmetu un paradibu atspogulojumu visu pazimju kopuma. Uztveres procesa veidojas telpiska orientacija (Golubina,2007, 65).

„Uztvere ir priekšmeta vai paradibas atspogulojums kopuma, tiem tieši iedarbojoties uz cilveku sajutu organu” (Štals, 1927, 144).

Pedagogija termins „*uztvere*” tiek skaidrots ka – psihisks izzinas process, kas izpaužas ka tiešs istenibas priekšmetu, paradibu un notikumu atspogulojums apzina ar redzes, dzirdes, taustes u.c. manu organu palidzibu un saistiba ar noteiktu atspogulota pazišanu un izpratni. Macibu procesa svariga loma visiem uztveres veidiem: redzes uztverei, dzirdes uztverei, taustes uztverei u.c. (Pedagogijas terminu skaidrojoša vardnica, 200, 181).

„Uztvere ka sarežģitaks psihiskais process ietver sevi sajutas, ta atspoguļo priekšmetus un paradibas to pazimju kopuma. Uztveres speja palidz uzkrat un veidot personigo pieredzi, iepazit apkartejo pasauli.” Un sajutas vina raksturo ka psihisku procesu, kas atspoguļo priekšmetu vai paradibu ipašibas taja momenta, kad tas tieši iedarbojas uz musu sajutu organiēm, sniedzot informaciju par vienu pazimi. Sajutas zud momenta, kad kairinataju darbiba beidzas, tatad tas ir tiešas. Tas norada ari, ka sajutas rada uztveres telus un ka sajutas un uztvere ir nedalama tapat, ka visi parejie psihiskie procesi. Pirmsskolas vecuma berna sajutas un uztvere attistas cieša saistiba un vienlaikus ar vina intelektualas darbibas pilnveidošanas (Golubina, 2007, 65).

Šaja vecuma berna prata spejas veicina uztveres un ari valodas attistibu veicinoši uzdevumi, ka ari prasme uzdoto apgut patstavigi. Bet mums ir jasagada bernam labveligi apstakli, berni jauzmundrina un emocionalu jaatbalsta. Tad mes varam neskaitamas reizes

pavairot bērnu zinašanu iegušanu iespējas, ka arī prata spējas kopumā. Bērns šajā periodā uztveres tēlu redz tieši to, kas viņam ir būtiski. Redzes uztvere šajā periodā jaattīsta īpaši. Japilnveido krasu uztveri (bērnam 5 gadu vecumā jaatšķir vienas krāsas nianšes), priekšmetu formu uztveri (6 gadu vecumā bērnam jau ir jāizšķir formas, piemēram, aplis līdzīgs ritenim), tēlu uztvere. Tēlu uztverei liela nozīme ir sensoriem priekšstatiem – iespējai aptaustīt un redzēt, tikai pēc tam vardiskajam apzīmējumam (te, tuvu, tālu), lieluma un virziena izpratnei (stavus, gulus), tēlisko attiecību izpratnei (pa labi, pa kreisi). Šajā periodā liela nozīme ir ilustrāciju aplūkošanai (Svence, 1999, 80-81).

Bērņa uztvere ka visi psihiskie procesi attīstās pamazām un no fragmentāras priekšmetu uztveres pamata pāriet uz priekšmetu, paradību un notikumu apjēgtu un sakartotu uztveri gan tēlisku, gan laika, gan celonsakarību izpratnē (Golubina, 2007, 66).

Bērni mācās veidot uztveramo lietu kopsakarības, pazīt lietas un situācijas pēc to būtiskajām pazīmēm. Uztveres procesā bērns gūst savu personisko pieredzi. Šajā vecumā bērns ir sasniedzis pusi no uztveres asuma un apķerības. Uzkrājot pieredzi, parādās spēja paredzēt notikumu gaitu. Strauji prognozē uzņemība patstāvīgai rīcībai. 5 gadu vecumā bērns attīstību veicina dziedāšana, zīmēšana, ritmika, kas attīsta uztveri, māca bērnu darboties grupā, ka arī izteikties.

5-6 gadu vecumā par interesi izraisa iztēle un līdz ar to arī pilnīgākas uztveres nosacījumu var kalpot saruna par idejisko kodolu daļdarbu pirms tā lasīšanas. Tapat, ja bērniem pazīstami viena autora vai ilustratora vairāki darbi, tie var kļūt par ierosinātajiem vēlmei dzirdēt citus šo autoru darbus.

„Sajutu un uztveres uzdevums ir uzkrāt konkrētus iespaidus par apkārtni pasauli, bet atminas uzdevums ir precīzi saglabāt to, ko uzkrājušas sajutas un uztvere” (Kolominskis, 1990, 113).

Pirmsskolas attīstības periodā iztēle ir nozīmīgs psihiskais process, līdz skolas vecumam tā kļūst par attīstītāko izziņas procesu psihe. Izteles attīstībai ir nozīme arī abstraktas domāšanas attīstībai, kas sākas 4 gadu vecumā (Golubina, 2007, 70).

Parasti ikdienā ar iztēli vai fantāziju ne vienmēr saprot to pašu, ko ar šiem jēdzieniem apzīmē zinātnē. Sadzīvē par iztēli un fantāziju sauc visu to, kas ir nereāls, kas neatbilst īstenībai un kam tāpat nav nekādas nopietnas praktiskas nozīmes. Tāpat īstenība iztēle, ka jebkuras radošās darbības pamats, izpaužas pilnīgi visas kultūras dzīves jomas, darot iespējamu maksimāli zinātnisko un tehnisko jaunrādī. Šāda nozīme viss, kas ir ap mums, kas ir cilvēku roku radīts, visa kultūras pasaule, atšķirība no dabas pasaules – tas viss ir cilvēka izteles un uz izteles balstītas jaunrades auglis (Vigotskis, 1991, 26).

Pedagogija ta ir definēta šādi: iztēle – psihiska norise – (ka) jauna radīšana apzina tēlu, priekšstata un idejas veidā, parasti – jaunrades procesā; tēlainis priekšstats (Pedagogijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 76).

Iztēle ir tēlu sistēmas radīšana, izmantojot iedvesmu, ideālus, tas ir savdabīgs realists pasaules atspulgs. Iztēle ir cieši saistīta ar psihiskas izziņas procesiem un īpatnībām. Ta nevar darboties bez sajūtam, uztveres, priekšstatiem. Iztēle ir cieši saistīta ar domāšanu un var ietekmēt sajūtas. Arī ar atmiņu iztēle ir cieši saistīta, jo atmiņa bez iztēles ir pasīva, akla, bet iztēle bez atmiņas – nepamatota, tukša un sekla (Garleja, Vidnere, 2000, 37).

Savukārt 5-7 gadus veciem bērniem runa izveršas plašāka stāstījuma formā. Tas liecina, ka ir radusies jauna veidā iztēle, kur bērns spējīgs operēt ar vārdu izteiktiem tēliem. Viņš spēj piemēklet simbolu, lai apzīmētu savu iztēli. Bērns spējīgs ne tikai nosaukt objektu, bet arī to raksturo gan pēc ārējām pazīmēm, gan iekšējā veidola aprakstam. Klausoties pasakas 5-7 gadu veci bērni spilgti var iztēloties sižetu vai tēlu. Vēlāk viņi labprāt paši fantāzē par redzēto vai dzirdēto (Vigotskis, 1991, 28).

Ar iztēles palīdzību bērni padzilināti un emocionāli izziņā objektīvo īstenību, pieaugušo cilvēku dzīves un darba pieredzi (Hibnere, 1977, 14).

Psihologs A. Lublinskis atzīmē, ka bērnam iztēlei ir raksturīga svarīstīšanas starp reālo un izdomāto. Viņš vēl neizjūt, cik liela mēra savas izdomas vai pasakas, kur it kā viss ir iespējams, drīkst novirzīties no īstenības. 3-6 gadu vecu bērnu iztēles un emociju spilgtums ļauj neievertot reālo patīesību, kaut arī varbūt bērni intuitīvi jūt, ka tā nav patīesība (Lublinska, 1979, 200).

Bērnam viņa iztēle ir kā spārni, bet fantāzija- lidojums. Viņš iztēlojas pieaugušājiem neaptveramas lietas un no tam rada bezgala skaistu un krasainu pasauli, kura pats jūtas labi un droši. Fantāzija bērnam dzīvē aizpilda tukšumu un uztur pasaules izpratni (Zembaha, 2004, 14).

Turpretī latviešu filozofa klasiķis J. A. Students apgalvo, ka fantāzija, ko latviešu valodā var dēvēt par iztēli, ir tādā priekšstatu darīšana, kas bagātāki par īstenības priekšstatiem. Fantāzija mūsu apzina veido psihiskus tēlus, kas, salīdzinot ar īstenības priekšstatiem, slēpj sevī lielāku daudādību un vispusību. Tādēļ J. A. Students uzskata fantāziju par radošu psihisku darbību un rakstam, ka nereti ar piekto dzīves gadu ir veidotāja fantāzija. Iztēle sakrīt ar apzinātu darbību un mērķi. Bērns ir kaut ko izdomājis un viņš grib to sava darbībā realizēt. Veidotāju fantāzija spilgti izpaužas lomā rotālas (Students, 1935, 153-154).

Iztēli iedala arī tīšajā un netīšajā iztēle.

Netīša iztēle- tā ir iztēle, ja jaunie tēli rodas bez cilvēka īpaša nodoma.

Tīša iztēle- ja tēli rodas ar īspeālu nodomu radīt kaut ko jaunu. Tīšo iztēli vēl iedala:

Reproduktīva iztele- ir jauna tēla veidošanas process, kas parasti noris uz šī tēla vardiska apraksta vai nosacīta attēla pamata. Reproductīvo iztele vēl deve par pagātnes sajūtu atjaunošana bez objekta klātbūtnes. To deve arī par atveidojošo izteli. Reproductīva iztele parādās tad, ka cilvēkam no jauna jārada kāda objekta priekšstats, kas maksimāli precīzi atbilst šādai vai tādai veida dotam šā objekta aprakstam (Kornilova,1976, 234). Reproductīva iztele veidojas un attīstās lasot literatūru, ģeogrāfiskus, vēsturiskus u.c. aprakstus. Bet, lai aprakstītie tēli veidotos, ir vajadzīgas zināšanas, uz kurām tie var balstīties (Vorobjovs, 2000, 113). Piemēram, bērns, kurš nekad nav redzējis tuksnesi, var saskatīt to sava iztele, klausoties pieaugušo stāstījumu. Izteles darbību papildina dzīve uztvertie dabas elementi: jūras kapas, dažādi augi, saule. Reproductīva iztele ir bagātīgs avots bērnam radošas darbības iecerēm. Atveidojot iecerētos tēlus zīmējuma, veidojuma vai aplikācija, bērnam psihiskā darbība noris sevišķi intensīvi. Lai panāktu apziņas tēlu pietiekamu skaidrību, bērns piepūle gan atminu, gan domašanu un arī pats ienem noteiktu, emocionālu attieksmi pret tēlojamo paradību, situāciju (Hibnere,1977, 13). Reproductīvas izteles (arī jebkuras citas izteles) attīstība, izkopšana nozīmīga vieta ir ne tikai atbilstošai praktiskai darbībai, bet arī bērnam redzesloka paplašināšanai kopumā (Hibnere,1977, 99). Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai bērns paplašinātu savu redzesloku un lai pieaugušais viņam to palīdzētu izdarīt. Bērnam sevišķi svarīga ir saikne ar dabu, lai viņš jau bērnībā iegūtu un saglabātu atmiņā dažādas dabas ainavas, putnu dziesmas u.c. Musdienas tas ir ļoti svarīgi, jo parsvāra bērni tagad savu brīvo laiku pavada pie TV ekrāniem vai datoriem. Iztele attīstās tikai tad, ja dzīvo harmonijā ar dabu.

Reproductīva iztele pariet radošajā iztele. Stingras robežas starp reproductīvo un radošo izteli nav, kaut pastāv būtiskas atšķirības (Visparīgā psiholoģija,1978, 210).

Radošā iztele ir svarīga katrā bērnam maksimāli cieškas attīstības posmā. Radošā iztele ir spēja mainīt atmiņā atsauktos tēlus un pārveidot tos jaunas kombinācijas veidojot pavisam jaunus, oriģinālus tēlus. Tādējādi radošā iztele ir radošuma pamats, tā ir spēja radīt tēlu, kas cilvēka pieredze vēl nemaz nav bijis, vai arī nemaz neeksistē. Radošā iztele ir metode, kas ar fantāzijas palīdzību ļauj realizēties veļmēm. Lai izmantotu radošo izteli, ir jāveļas bagātināt savas zināšanas un pieredzi, jābūt pietiekami atvertam visam jaunajam un labajam. Radošas izteles galamērķis ir padarīt katru dzīves brīdi par brīnišķīgas radīšanas brīdi, kura, dabiski izveļas vislabāko, visskaistāko, vispilnīgāko dzīves saturu (Gaivana,1996, 6-10).

Radošiem bērniem ir neierobežota iztele. Tādēļ pašā iecerēšanas realizācijas gaitā rodas jauni iecerēšanas – papildu tēli, kas risināmi vairākos variantos (Hibnere, 1977, 102).

Radoša iztele raksturīga ar to, ka cilvēks parveido vai rada jaunus priekšstatus ne pēc esoša parauga, patstāvīgi radīdams tēlu un izveledamies tam nepieciešamos dotumus. Radoša iztele vienmēr ir klat radoša darba procesa (Kornilova, 1976, 235).

L. Vigotskis, analizējot bērna radošas izteiles darbību, nonāk pie svarīga secinājuma, ka radoša darbība ir tieši atkarīga no cilvēka iepriekšējās dzīves pieredzes bagātības un daudzveidības, jo šī pieredze dod materiālu, no kura tiek veidota fantāzijas buve. Jo vairāk bērns bus redzējis, dzirdējis, pārdzīvojis, jo bagātāks bus viņa radošais potenciāls. Autors arī atklāj radošas izteiles mehānismu, kas sakas ar to, ka bērns, vērojot reālas dzīves paradības, vāc materiālu savai fantāzijai. Tālāk seko šī savākta materiāla disociācija – apstrāde, asociācija un kombinēšana. Šis L. Vigotska radošas izteiles mehānisma skaidrojums pierāda nepieciešamību jau agrā bērnībā sniegt bērnam pēc iespējas bagātāku izteiles materiālu, lai ne tikai nodrošinātu viņa intelektuālo attīstību, bet arī veidotu viņu par radošu, pasauli izziņāt gribīgu personību. Bērna aktīvajam izziņas spējam pirmsskolas vecumā nepietiek tikai ar ikdienas pieredzi, tādēļ ļoti svarīgas ir sarunas ar bērnu, kopīga lasīšana, izlasīta parrunašana, jaunu sociālo lomu apgušana (Vigotskis, 1991, 38).

Tādā bagātīgi izteiles tēli ir plašāks un dažādas pieredzes rezultāts. Kopš radošums jeb radoša iztele tiek uzskatīta par pilnvertīgas dzīves sastāvdaļu, iespēja kombinēt un veidot pieredzi jaunas variācijas ir jāatbalsta cik vien iespējams. Šī radošuma spēja ir īpaši svarīga musdienu masu un tehnoloģijas kultūrā.

Salīdzinot reprodūktīvo iztēli ar radošo, var secināt, ka abas atšķiras ar to, ka ar reprodūktīvas izteiles palīdzību var veidot lietas, kuras jau ir, pastāv, eksistē. Tam var tikai nedaudz pievienot kaut ko jaunu, bet pats pamats paliek kā jau eksistējošs. Radošajā izteile var veidot tēlu no nekas – pilnīgi kaut ko jaunu, kas reāli nepastāv, neeksistē. Tikai pēc tā praktiskās izveides tas bus – kā izgudrojums, kaut kas jauns, tagad eksistējošs.

Bērniem līdz 10 gadu vecumam psihiskā darbību un uzvedību pārsvara regulē laba smadzeņu puslode, tikai vēlāk, bērnam pieaugot – runu, psihiskā darbību un uzvedību regulē galvenokārt kreisā smadzeņu puslode. Tas ir viens no izskaidrojumiem bērnu fantāzijai, radošajai aktivitātei (Puškarevs, Golubova, 1999, 32).

Apkopojot informāciju par bērnu iztēli, varam secināt, ka viss, ko bērns redz un dzird ir pamats turpmākajai radošajai darbībai. Viņš uzkrāj materiālus, ko vēlāk izmantos viņa izteile. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai pieaugušais būtu klat un palīdzētu bērnam ievākt pēc iespējas vairāk materiālus, ko vēlāk viņš varēs izmantot savā radošajā darbībā. Vēl joprojām pastāv uzskats, ka bērnam izteile ir bagātāka nekā pieaugušam cilvēkam, bet bērns var iztēloties daudz vairāk

ka pieaugušais cilvēks, jo materials, no kura iztele rada, bernam ir nabadzīgaks neka pieaugušajam.

Viens no priekšnosacījumiem jebkuras darbības veikšanai, it īpaši macīšanas procesam, ir uzmanība.

„Uzmanība ir cilvēka psihiskas darbības virzība, kas koncentrēta uz objektiem, kuri ir personīgi nozīmīgi” (Komenskis, 1992, 141). Tātad, uzmanība ir noteikts apzinās stavoklis, un to ietekme dažādi faktori: psihiskais stavoklis, domas un emocijas, personīgas problēmas, nogurums miegainība, ka arī intereses esamība vai tas trukums. Uzmanībai ir nepieciešama koncentrācijas spēja. Ta ir atkarīga no nervu sistēmas tipa un cilvēka temperamenta (Golubina, 2007, 67).

Ir divu veidu uzmanības:

Tiša uzmanība- rodas, kad cilvēks merktiecīgi tiecas uz kaut ko, ta ir saistīta ar musu vajadzībām un interesēm. Tiša uzmanība izsauc zināmu piepuli, kas jāvelti nepieciešamajai darbībai- lasīšanai, saskaitīšanai utt. To ietekme musu ieinteresētība šajā darbības veidā.

Netiša uzmanība- pievērš neparedzētiem notikumiem, kaut kam tādām par ko iepriekš nebijām domājuši. To daleji var noteikt musu iepriekšēja pieredze (Golubina, 2007, 68).

Uzmanība pirmsskolas vecumā parsvāra ir netiša. Šajā vecumā attīstās un norisinās pārēja no netišas uzmanības uz tišo. Tiša uzmanība veidojas pakāpeniski un strauji ta sak attīstīties ap 5-7 gadu vecumu. Vienlaikus ar to palielinās darba spējas. Pieredze rada, bērna uzmanību var negatīvi ietekmēt negaidīti trokšņi, dažādi ārējie sadzīves apstākļi (negaidītas personas parādīšanās pie durvīm, nekārtība, interesantas lietas ievērošana, u.c.)

Bērns pats nekad neizveidos tišo uzmanību. Tiša uzmanība attīstās un veidojas tad, ja pieaugušais merktiecīgi organizē bērna uzmanību, nepartraukti iesaistot bērnu jaunās darbības veidos. Uzmanībai piemīt vairākas īpašības, kas jāņem vērā strādājot ar bērniem:

- Apjoms- informācijas daudzums, ko cilvēks spēj ietvert savas uzmanības lokā, un tas dažādiem cilvēkiem ir atšķirīgs( jo mazāks bērns, jo mazāks ir viņa uzmanības apjoms), tas varbūt atkarīgs no pieredzes un iepriekšējam zināšanām.
- Uzmanības koncentrācija- ta ir spēja noturēt uzmanību, nepievēroties kam citam, un to savukārt nosaka dažādi apstākļi (interese, noguruma pakāpe u.c.) (Golubina, 2007, 68).

4-5 gadus veci bērni uzmanību spēj koncentrēt apmēram 6-8 sekundes, 6-7 gadus veci- 12-20 sekundes. Tācu uzmanība ir individuāli nosacīta un ta ir atkarīga no CNS darbības īpatnībām, no fiziskā un emocionālā stavokļa (Svence, 1999, 86).

Speja koncentret savu uzmanību ietekme jebkura darba rezultātu, īpaši intelektuāla darba. Bērns, kurš prot izmantot klausīties pedagoga stāstījumu, vieglāk apgūst dažādu materiālu. Bērni, kuri ir uzmanīgāki strādā precīzāk un labāk. Tie bērni, kuri ir neuzmanīgi uzdevumus risinot bieži kļūdas.

Kopumā var secināt, ka lai bērns spētu vispusīgi un sekmīgi attīstīties, pedagogam jāņem vērā bērnu psiholoģisko, intelektuālo un fizisko attīstību. Pedagogam ir jānodrošina piemērota vide, jāveicina sadarbība ar vecākiem. Bērnam ir jābūt iespējai izpaust savas jūtas gan verbāli, gan radoši. Pedagogam ir jāpieverš uzmanību, lai tiktu attīstīti visi izzināšanas procesi – domāšana, atmiņa, uztvere, iztēle, uzmanība un runa. Nedrīkst aizmirst, ka bērnam galvenais darbības veids ir rotaļas un bērnam nozīmīga kļūst vajadzība ar patstāvīgu darbību apliecināt sevi, savu neatkarību un varešanu. Bērns ir gatavs mācīties un viņš ir zinātkārs, galvenais nosacījums ir pieaugušajam apmierināt bērna zinātkāri un būt blakus bērnam, lai palīdzētu viņam iemācīt mācīties.

### 3. Pedagogiskas vides saistiba ar piecgadigu un sešgadigu bernu lasitprasmes un rakstitprasmes apguvi prakse

#### 3.1 Petijuma visparigais raksturojums

Lai atrastu atbildi uz petijuma jautajumu- uz kadiem pedagogiskiem un psihologiskiem nosacijumiem balstas 5-6 gadiga bernu lasit un rakstit prasmju apguve, tika veikts petijums par pedagogiskas vides saistibu ar piecgadigu un sešgadigu bernu lasitprasmes un rakstitprasmes apguvi.

Petijuma laika tika izmantotas šadas empiriskas petijuma metodes:

Ta ka **noverošana** ir viena no izplatitakajam pedagogisko petijumu metodem, tad šo metodi izmantoju, lai varetu pec izstradatiem kriterijiem noteikt bernu lasitprasmes un rakstitprasmes limeni.

**Parrunas** ka pedagogiskas izpetes metodi izmantoju, veicot parrunas ar pedagogiem par pedagogiskas vides iekartošanu, metožu izveli, un citam lietam saistiba ar savu petijumu.

Lai izvertetu pedagogisko vidi, tika izstradati šadi kriteriji:

1. Lietu vides atbilstiba lasitprasmes un rakstitprasmes apguves procesam:
  - Struktureta vide.
  - Pietiekami daudz bernu vecumam un interesem atbilstoši iespiesti materiali.
  - Grupas telpa esošie materiali nodrošina bernu fizisko, radošo, intelektualo un makslinecisko darbibu.
2. Pedagoga profesionalas darbibas atbilstiba, lasitprasmju un rakstitprasmju merku sasniegšanai:
  - Individuali apmacibas plani berniem (ieverojot iepriekšejo pieredzi un macišanas tempu).
  - Sadarbiba ar vecakiem.
  - Pamatots metožu pielietojums.
  - Plašs vardu krajums un bagatigs valodas pielietojums.

3. Atbalsta personāla palīdzības pieejamība:

- Skolotāju palīgs (auklīte).
- Logopēds.
- Psihologs.
- Sociālais pedagogs.

Ka jau iepriekš tika minēts, ka pedagogiskajā vidē ietilps lietu vidē, pedagoga kompetence un atbalsta personāls. Lai arī tik dažādas dimensijas, tomēr izveļos pārbaudīt tieši šīs dimensijas, jo tas papildina viena, otru darbību. Ja kāda nav, vai ir vāji attīstīta, tad pedagogiskā vidē ir nepilnīga. Lietu vidē grupa ir pamats, pedagoga profesionalitāte noteiks to cik liela mērā lietu vidē mijiedarbosies ar bērnu. Bērns attīstās mijiedarbībā ar vidi un mijiedarbība ir merkniecīgi pieaugušajiem jāorganizē, lai tā notiktu atbilstoši bērna dabas nosacījumiem. Arī atbalsta personāls ir liels atspāids bērna attīstībai, ja ir kādas problēmas. Tāpēc, tieši šādi kritēriji tika izvirzīti, pedagogiskās vides vērtēšanai, jo tie ir būtiski bērna lasītprasmes un rakstītprasmes attīstības veicināšanai.

Lai pētījuma laikā varētu salīdzināt pedagogiskās vides ietekmi uz bērnu lasītprasmi un rakstītprasmi apguves veicināšanu, tika izstrādāti kritēriji pēc kuriem tiks vērtēti bērni, un noteikts viņu lasītprasmi un rakstītprasmi attīstības līmenis.

- Klausīties prasme:
  - Spēj klausīties citu runu, uztvert dzirdēto informāciju un saprast to.
  - Ir interese par gramatu, klausās ja lasa priekšā.
  - Saklausā skanās vārda sakuma, vārdu un beigās.
- Runāt prasme:
  - Prot uzdot jautājumus un atbildēt.
  - Runa ir gramatiski pareiza, prot precīzi izrunāt visas latviešu valodas skanās.
  - Prot stāstīt un loģiski pabeigt citā iesāktu stāstu.
  - Prot elementāri analizēt daļdarbus.
- Lasīt prasme:
  - Pazīst burtus, spēj salasīt kopā un saprot izlasīto
- Rakstīt prasme:
  - Raksta apgūtus burtus un saprot ko raksta

Pec šiem izstradatiem kritērijiem, tika noveroti bērni un izvērtēta vide. Nakama apakšnodala tiks aprakstīti pētījuma iegūtie rezultāti.

### **3.2 Pētījuma rezultāti un to interpretācija**

Pētījumu veicu trijās pirmsskolas izglītības iestādēs, piecgadīgo un sešgadīgo grupās. Kopa pētījuma piedalījās 54 respondenti no tiem 49 bērni un 5 pedagogi. Šīs grupas izvēlējās pētīt, jo veicot pētījumu bija svarīgi, lai grupās ir aptuveni vienāds bērnu skaits, vidējais vecums, dažādas pedagogiskas vides un lai būtu arī bērni, bez iepriekšējas pieredzes pirmsskolas izglītības iestādē.

Pirmsskolas iestādes grupās un citu telpu materiālais raksturojums ir nozīmīgs līdzeklis bernudarza macību un audzināšanas programmas izpilde. Grupās telpu iekārtojums ir līdzeklis bērna ievadišanai ārējās pasaules uztvere un tas dažādu paradību apjēgšana. Tāpēc ir ļoti svarīgi šajā pētījumā izvērtēt pedagogisko vidi un izpētīt vai tā veicina bērnu lasīt un rakstīt prasmi attīstību un uz kādiem pedagogiskiem un psiholoģiskiem nosacījumiem balstās 5-6 gadīgo bērnu lasīt un rakstīt prasmi apguve. Pētījuma grupās tiks apzīmētas ar burtiem „A”, „B” un „C”.

Pedagogisko vidi atspoguļoju pēc jau iepriekš minētiem kritērijiem un šādiem rādītājiem:

- 1- Nepietiekami;
- 2- Vidēji;
- 3- Labi;
- 4- Ļoti labi;
- 5- Izcili.

Pētījuma, veicot pedagogiskas vides vērtējumu, kura viens no galvenajiem kritērijiem ir lietu vides atbilstība lasītprasmes un rakstītprasmes macību procesam, vadījos arī pēc D. Lieģenieces, ka bērnam lietu vide ir skaista, interesanta lietas un pozitīvu emocionālu pārdzīvojumu avots. No bērna attīstības viedokļa raugoties, nozīmīga ir bernudarza telpa, mebeļu un lietu vide kopumā, tas maksimālais noformējums un estētiskas vērtības (Lieģeniece, 1999, 128). Arī pieaugušam cilvēkam ir patīkamāk strādāt vide, kura ir tīra, silta, mājīga, droša, un kura ir pieejami visi nepieciešamie materiāli, lai

varetu pilnvertīgi attīstīt savu profesionālo darbību un radošas idejas. Tāpēc arī pētījuma noverteju vidi kopumā, jo kā jau iepriekš tika minēts, ka bērnu darbošanas ir atkarīga no darbavietas struktūras un apstākļu radīšanas darbībai.

Pētījumu saku ar pedagogiskas vides novērtēšanu A grupā. Izvērtējot A grupas pedagogisko vidi pēc dotajiem kritērijiem var secināt, ka lietu vides atbilstība lasītprasmes un rakstītprasmes apguves procesam ir vidēja. (Skatīt 2. attēlu.)

## 2. attēls. A grupas pedagogiska vide.

Vide nav strukturēta un tas nozīmē, ka bērniem ir grūtības orientēties šajā vide un tas neveicina bērnu patstāvīgu darbošanos. Bērniem pieejamas grāmatas nevienmēr atbilst viņu, vecumam, interesēm, vajadzībām un lasītprasmes līmenim. Bērniem nav pieejami daudzveidīgi materiāli radošajam, manipulatīvajam, fiziskajam un praktiskajam nodarbē un tas varetu atstāt iespaidu uz bērnu prasmju attīstību, un pieejamie materiāli radošajam rotālam, pasvaram, ir jālūdz skolotājam, jo tie stāv vietās, kur bērni nevar aizsniegt, kas arī neveicina bērnu patstāvīgu darbošanos. Telpā nav pietiekoši daudz mēbeļu, krēslu un galdu grupa ir tik daudz cik bērnu. Skolotāja ar bērniem ir izveidojusi dažādus burtus, kuri ir pielikti pie sienas. Pie sienas ir arī bērnu darbi un zinojumu deli par šīs dienas darbiem, ko kopīgi katru rītu izlasa. Lietu vide A grupā ir tāda, tāpēc, ka telpā kurā atrodas bērni ir par mazu, lai tur varetu izveidot šādu lietu vidi kāda būtu nepieciešama bērniem un materiālu dažādošanai nepietiek līdzekļu, jo izglītības iestāde ar visu nevar nodrošināt un vecāki var atļauties nopirkt tikai pašu nepieciešamāko. Šāda lietu vide nav attīstoša un bērns tajā nevar būt radītājs un tas savukārt neveicina bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes attīstību. Šajā grupā lietu vide ir vidēja, taču pedagoga profesionāla darbība ir ļoti laba. Skolotāja, lai

kompensētu nepietiekamo lietu vidi, strada ar bērniem tā, lai viņi neizjustu šīs lietu vides nepilnības. Skolotāja ir izzinājusi katrā bērna individuālo attīstības līmeni un ikdienā bērniem piedāvā diferencētus uzdevumus. Skolotāja arī nemēģina katrā bērna mācīšanās tempu un uzmanības noturību piedāvājot uzdevumus. Metodes kādas viņa izmanto ikdienā ir pārdomātas un pamatotas. Skolotājas valoda ir bagātīga un ikdienā plaši pielietota. Arī bērniem viņa ikdienā mudina runāt, parrunāt, stāstīt un analizēt, uzdot jautājumus un ar pilniem teikumiem atbildēt uz tiem. Skolotāja ikdienā ar bērniem daudz skaita dzejoļus, skaitāmpantus, dzied, lasa gramatas un analizē tās. Šīs visas darbības veicina lasīt un rakstīt prasmes attīstību. No skolotājas puses varētu būt lielāka sadarbība ar vecākiem, tieši, lasītprasmi un rakstītprasmi pilnvertīgākai attīstībai, lai vecāki mājās varētu nostiprināt bērniem, bērnudarza iegūtas prasmes. Ikdienas darba no atbalsta personāla skolotājai nepalīdz pedagogu palīgs vai auklīte, viņa ir viena pati. Bet, ja ir nepieciešams, tad izglītības iestādē ir pieejami psihologs un logopēds. Tā arī skolotāja sava darba izmanto, ja viņa redz, ka bērnam ir nepieciešama kāda palīdzība no speciālistu puses, tad viņa runā ar vecākiem un tiek kopīgi risināta konkrēta problēma, un tiek atrasts labākais risinājums. Kopumā A grupai ir laba pedagogiska vide, lai arī lietu vide ir viduvēja, tomēr pedagoga kompetence šoreiz atsvēr lietu vides nepilnības un atbalsta personāls arī ir ļoti laba līmenī.

Izvērtējot B grupas pedagogisko vidi, var redzēt, ka lietu vide ir ļoti laba (skatīt 3.attēlu).

### 3. attēls. B grupas pedagogiska vide.

Šī grupa ir strukturēta un bērni šeit var brīvi un patstāvīgi darboties. Grupa atrodas arī bibliotēkās stūrī, kurā ir daudz bērniem atbilstošu grāmatu un citu iespējamu materiālu, kas veicina bērna interesi par grāmatām lasīšanu un rakstīšanu. Grupa mebeles ir pietiekama daudzuma un bērns droši var izvēlēties vietu, kur labāk strādāt. Bērniem ir pieejami daudzveidīgi materiāli ar ko viņi var apmierināt savas vajadzības pēc radoša darba, fiziskām nodarbēm, manipulatīvajam un lomām. Grupa ir pieejami dažāda materiāla un izmēra burti, ar kuriem bērni var brīvi darboties. Visi materiāli (dažāda veida papīrs, krāsas, veidojamie materiāli, rakstāmie, auklinas, dabas materiāli utt.) ir brīvi pieejami bērniem. Grupa ir iekārtota tā, ka rosināta bērnu darboties un šāda vide bērns ir pētnieks, pilnveidotājs, pārveidotājs. Ja bērns šajā vide jūtas labi un nepiespiesti, tad viņam ir liela interese par maciāšanu un viņš ir ar interesi ir gatavs apgūt pamatprasmes- lasīšanu un rakstīšanu. Pedagoģa kompetence ir izcila. Pirmkārt, bērniem vide ir atbilstoši iekārtota, lai bērns varētu attīstīties kopveseluma. Skolotājai katrā darbībā ir paredzēta un pamatota. Bērniem ir arī izstrādāti individuālas apmācības plāni pēc kuriem skolotāja vada gatavojot uzdevumus nodarbībām. Gatavojot uzdevumus skolotāja nemēģina bērna lasītprasmes un rakstītprasmes attīstības līmeni. Ja, viņa zina, ka kādam bērnam ir grūti ar stāstīšanu, tad viņa atrod veidu, ka bērns pats nemaz nemanot, stāsta kādu sev interesantu atgādinājumu un tā vairākas reizes, līdz bērnam vairs nav tik lielu grūtību ar stāstīšanu. Skolotājai ir plašs vārdu krājums kuru viņa pielieto ikdienā strādājot ar bērniem. Līdz ar to arī bērniem paplašinās vārdu krājums, jo bērni atdarina pieaugušo. Viņi kopā daudz laika pavada runājot, lasot, ejot ārā, vērojot apkārtni un ieklausoties apkārtes skaņās (tādā veidā trenējot fonemātisko dzirdi). Fonemātiskās dzirdes attīstība ir nepieciešama pie rakstīšanas, lai bērnam rakstot nebūtu kļūdu. Skolotājai ir laba sadarbība ar vecākiem. Vecāki ir vienmēr informēti par bērna sasniegumiem. Tiek veidotas tematiskas vecāku sapulces, kur vecāki tiek iepazīstināti ar kādam metodēm labāk veicināt bērni vispusīgu attīstību. Tāpat skolotāja, liek akcentu uz bērnu sagatavošanu lasīšanas un rakstīšanas procesam. Tiek gatavotas grāmatas, skola un mājās kopā ar vecākiem un tad tiek veidotas grāmatu prezentācijas. Un bērni bieži gatavoja grāmatas, jo viņiem bija brīvi pieejami visi nepieciešamie materiāli. Un pašas gatavotas grāmatas palīdz bērniem izpaust savas idejas un ar interesi un prieku attīstīt lasīt un rakstīt prasmes. Bērnu darba tiek rīkoti arī dažādi grupas pasākumi kuros tiek iesaistīti arī vecāki (ekskursijas, stāstnieku dienas, ģimēnu diena, utt.). Ar atbalsta personālu šajā izglītības iestādē gan ir nepietiekami, jo sakāra ar samazinājumiem ir samazinātas arī šīs štata vienības. Šeit nav pieejami ne logopēds, ne psihologs, ne sociālais pedagoģs. Ja skolotāja redz, ka bērnam ir nepieciešama kāda palīdzība, noteikti par to informēs vecākus un ieteiks labākos

risinajumus. Skolotajai grupa tikai ir auklīte un šis cilvēks rūpējas tikai par tīrību grupā, palīdz apģērbties, ja tas nepieciešams, palīdz nokopt grupu pēc nodarbības.

Pēc tiem pašiem kritērijiem vērtēta tika arī C grupa. (Skatīt 4.attēlu)

#### 4. attēls. C grupas pedagoģiskā vide.

Šajā grupā lietu vide ir laba. Grupa ir daļēji strukturēta, līdz ar to bērniem nav īstas skaidrības par lietu kārtību. Grupa ir izvietots gramatu plaukts, kurā bērniem ir pieejamas gramatas. Parsvāra gramatas atbilst bērnu vecumam un lasītprasmes līmenim. Gramatu plaukts ir nolikts tumšā stūrī, gramatas nav glīti sakārtotas, un citas ir sapleestas. Šāds plaukts neveicina bērnu interesi par gramatām un lasīšanu. Grupā bērniem ir pieejami arī dažādi materiāli ar ko darboties, bet ne tik daudz kā tas bija B grupā. Šeit arī ir mazāks mēbeļu skaits līdz ar to bērniem nav tik brīvi izvēlēties, kurā vietā labāk viņš gribēs strādāt. Grupa pie sienas ir salikti bērnu darbi, ir arī informācijas daļiņas, grupas iekšējie noteikumi un dežurantu saraksts, ja skolotāja šos materiālus izmantotu ikdienas darbā, tad tie veicinātu bērnu interesi par lasīšanu un rakstīšanu. Neieskaitot gramatas, grupā ir pieejami maz citi iespējamie materiāli. Kopumā lietu vide ir laba, tikai ir nepieciešamība, to visu sastrukturizēt un sakārtot tā, lai vide bērniem varētu attīstīties kopveseluma. Tad arī vide veicinātu bērnu vēlmi lasīt un rakstīt. Skolotāju kompetence gan ir vāja. Šeit skolotāja dara savu darbu tāpēc, ka tas ir jā dara. Skolotāja nenem vērā bērnu individuālo attīstību un visiem bērniem nodarbības ir jāpilda viens uzdevums, tas nozīmē, ka bērniem, kam ir zemāks zināšanu līmenis nevar izpildīt dotos uzdevumus, viņiem ir garlaicīgi, līdz ar to zud motivācija un griba, un vēlākā laikā posmā, tas varētu ietekmēt lasīšanu un rakstīšanu. Parsvāra bērni pilda darba lapas.

Nodarbibas notiek vairāk kā macību process, nevis kā rotāla. Kaut gan ir zināms, ka bērniem šajā vecumā galvenais darbības veids ir rotāla. Skolotāja solidzināši maz izmanto valodu. Pārsvāra tas notiek tikai nodarbību laikā, ārpus nodarbībām bērni spēlējas savā starpā un skolotāja pie galda dara savus darbus. Arī gramatas maz tiek lasītas priekšā. Bērniem no skolotāju puses netiek radīta tāda vide, lai būtu motivācija mācīties un uzzināt ko jaunu. Visas šīs lietas bremzē bērniem ļoti lasīt, rakstīt, stāstīt, jautāt, jo bērniem piemēru no skolotāja, un ja skolotājs nerada piemēru, tad bērni jau nezina kā vajag un kā ir pareizi. Sadarbība ar vecākiem ir maza. Vecākiem tiek nodota tikai ikdienišķa informācija par pusdienu maksājumiem, par izmaiņām bērnudarza darba laikā, par nepieciešamajiem materiāliem utt. Un ar atbalsta personālu šajā izglītības iestādē ir tieši tā pati kā tas bija arī B grupas izglītības iestādē.

Lai būtu pilnīgāks skatījums uz pētījumu, tika solidzināti visu grupu pedagogiskās vides radītāji. (Skatīt: 5. attēls.)

#### 5. attēls. Grupu pedagogiskās vides solidzinājums.

Salidzinot visu grupu pedagogiskās vides radītājus var secināt, ka vislabākā pedagogiskā vide ir B grupai, jo tur ir solidzināši augsti radītāji, gan lietu videi, gan pedagogu kompetencei. Nākošā ir A grupa, jo tur solidzināši augsta līmeņa ir pedagogu kompetence un atbalsta personāls. Viszemākais pedagogiskās vides līmenis ir C grupai, jo tur solidzināši zema līmeņa ir pedagogu kompetence un atbalsta personāls. Šis solidzinājums tika veikts, lai turpmākā pētījuma gaitā, pēc bērnu lasītprasmju un rakstītprasmju līmeņa noteikšanas katrā grupā, varētu solidzināt vai pastāv kāda sakarība starp pedagogiskās vides līmeni un bērnu lasītprasmju un rakstītprasmju attīstības līmeni.

Talaka petijuma gaita tika petits katras grupas bernu lasit un rakstit prasmju attistibas limenis. Bernu videjais vecums visas grupas bija no 62-72 menešiem. Bernu lasit un rakstit prasme tika petita pec iepriekš minetiem kriterijiem.

Kriteriji tika atspoguloti pec šadiem raditajiem:

1. Nepietiekami - gandrizz nekad
2. Viduveji - reti
3. Labi - parasti
4. Loti labi - gandrizz vienmer
5. Izcili – vienmer

A grupa ir 14 berni un 10 berniem nav iepriekšējas pieredzes pirmsskolas izglitibas iestade un bernudarza iet pirmo gadu. Parejie cetri jau iepriekš ir apmeklejuši pirmsskolas izglitibas iestadi. Izvertejot bernu lasitprasmi un rakstitprasmi pec izvirzitatiem kriterijiem ir ieguti šadi datu statistiskie raditaji, skatit 1. tabula.

1. tabula. A grupas lasitprasmju un rakstitprasmju kriteriju statistiskie raditaji

Statistiskie raditaji	1	2	3	4	5	6	7	8	9
aritmetiski videjais	3,2	3,6	2,4	3,1	3,1	2,9	2,5	1,9	1,9
meridiana	3	3	2	3	3	3	2	1,5	1,5
mode	4	3	2	3	3	2	2	1	1
standarta novirze	0,8	0,8	0,9	0,7	0,7	0,9	0,9	1,1	1,1
ekscesa koeficients	-1,229	-1,017	0,103	-0,856	-0,856	-1,635	-0,576	0,150	0,150
asimetrijas koeficients	-0,437	0,829	0,694	-0,113	-0,113	0,306	0,647	1,133	1,133
K4	1,771	1,983	3,103	2,144	2,144	1,365	2,424	3,150	3,150
K4 krit. 1,72-4,13	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	atbilst	atbilst	atbilst
A krit=0,862	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst
Atbilstiba normalam sadalijumam	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst

Analizejot A grupas lasitprasmju un rakstitprasmju kriteriju statistiskos raditajus varam secinat, ka pec videjiem raditajiem viss augstakais (3,6) ir interesei par gramatu un klausas, ja lasa priekša. Bet biežak noverota augstaka vertiba (4) ir spejai klausities citu runa,

uztvert dzirdeto informaciju un saprast to. Šie rezultati apstiprina skolotajas izmantotas metodes šo prasmju veicinašanai, vina daudz lasa priekša, stasta pati un mudina stastit ari berniem, tapec ari šiem kriterijiem ir augstaki raditaji. Nedaudz zemaki videjie raditaji ir kriterijiem par prasmi uzdot jautajumus un runas gramatiski pareizu lietojumu. Šiem kriterijiem zemaki vertejumi ir berniem bez iepriekšējas pieredzes. 6. attela var redzet videjos rezultatus starp abam bernu grupam ceturtam un piektam kriterijam.

#### 6. attels. Videjie rezultati 4. un 5. kriterijam.

Attela var redzet, ka ir diezgan lielas starpiba starp abam bernu grupam. Berniem ar iepriekšējo pieredzi videja vertiba ir 4 un tas ir loti labi, bet berniem bez iepriekšējas pieredzes videjais rezultats ir 2,7 un tas ir tikai gandriz labi. Pec šiem rezultatiem var secinat, ka ir loti svarigi vai bernam ir iepriekšēja pieredze pirmsskolas izglitibas iestade, jo tas parada, ka pieredze ko var iegut pedagogiskaja vide paaugstina berna pamat prasmju limeni. Skolotaja, lai vecinatu šis prasmes vadot nodarbibas izmantoja dažadas metodes. Skolotaja ari ar savu piemeru rada berniem ka pareizi ir jauzdod jautajumi. Un mudina bernus atbildet uz jautajumiem ar pilniem teikumiem. Berniem pie piekta kriterija lielakas problemas sagada skanu izrunašana, bet šiem berniem jau ir norikota specialistu palidziba, ko nodrošina pirmsskolas izglitibas iestade. Skolotajai vel butu ar berniem japiestrada pie fonematiskas dzirdes attistišanas, jo tas berniem sagadaja diezgan lielas grubibas, jo videjais vertejums ir tikai 2,4 un tas ir viduveji. Skolotaja neizmantoja gandriz nevienu metodi, lai attistitu fonematisko dzirdi, lai gan ta ir loti nepieciešama pie pareizrakstibas. Ta pat zems videjais vertejums ir kriterijam par daildarbu analizešanu (2,5) un tas ir starp viduveji un labi. Ari šaja kriterija zemaki vertejumi ir berniem bez iepriekšējas pieredzes pedagogiskaja vide, bet berniem kuriem ir ši pieredze rezultati ir augstaki (skatit 7.attela). Tapec ari pec ši kriterija var

secinat, ka pedagogiska vide ir labvelīga bērnu pamatprasmju attīstībai. Un skolotājas izmantota metode, ka pēc katra daļdarba tas tiek parrunāts un elementāri analizēts veicinā šo prasmju attīstību.

#### 7. attēls. Videjie rezultāti 7. kritērijiem.

Zemākie rādītāji ir astotajam un deviņtajam kritērijiem par burtu pazišanu, salasišanu, kopā un rakstišanu, bet pieci gadi ir laiks, kad bērni intensīvak sak iepazīt burtus. Pārsvāra visi bērni burtus pazīst, bet prātā izlasīt un uzrakstīt tikai savu vārdu. Ta kā pētījuma akcents tiek likts uz prasmes, kuras palīdz sagatavoties lasīprasmes un rakstīprasmes procesam, tad salīdzinot šo prasmju videjos rezultātus, kopumā var teikt, ka A grupas bērniem šīs prasmes ir labi attīstītas (skatīt 8.attēla).

#### 8. attēls. Videjo rezultātu salīdzinājums starp izvirzītajiem kritērijiem.

Šajā grupā jāņem vērā tas, ka lielāka daļa bērnu ir bez iepriekšējas pieredzes un tāpēc šo prasmju līmenis ir zemāks, un bērniem, kuriem ir šī iepriekšējā pieredze, prasmes ir attīstītākas labāk, tas nozīmē, ka metodes kādas pielieto skolotāja strādājot ar bērniem un pedagogiskā vide kopumā veicina bērnu pamatprasmju attīstību, kuras ir nepieciešamas veiksmīgai lasītprasmes un rakstītprasmes attīstībai.

B grupā mācās 17 bērnu un no tiem trīs bērni ir bez iepriekšējas pieredzes bērnudarza. Vērojot B grupu pēc dotajiem kritērijiem, tika iegūti šādi datu statistiskie rezultāti (skatīt 2. tabulu).

2. tabula. B grupas lasītprasmju un rakstītprasmju kritēriju statistiskie rādītāji

Statistiskie rādītāji	1	2	3	4	5	6	7	8	9
aritmetiski vidējais	3,5	3,9	2,9	3,3	3,1	3,6	3,2	1,8	1,8
meridiana	4	4	3	3	3	4	3	2	2
moda	4	4	3	4	3	3	3	1	1
standarta novirze	0,6	0,2	0,7	0,8	0,7	1,0	0,8	0,8	0,8
ekscesa koeficients	-0,223	17,000	-0,314	-0,975	-0,314	-0,954	-0,986	-1,357	-1,357
asimetrijas koeficients	-0,750	-4,123	0,057	-0,592	-0,057	-0,031	-0,435	0,496	0,496
K4	2,777	20,000	2,686	2,025	2,686	2,046	2,014	1,643	1,643
K4 krit. 1,82- 4,17	atbilst	neatbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst
A krit.=0,777	atbilst	neatbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst
Atbilstība normalam sadalījumam	atbilst	neatbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst

Izpetot tabulu var secināt, ka bērniem ir ļoti laba interese par gramatu un klausas, ja lasa priekšā. Šis kritērijs ir iegūvis augstāko vidējo vērtējumu. Šis augstais līmenis apstiprina to, ka ir svarīga pedagogiskā vide, jo šajā grupā ir estētiski iekārtots bibliotēkas sturītis, kur ir pieejamas plaša klāsta gramatas, skolotāja kopa ar bērniem un bērni kopa ar vecākiem paši veido gramatas, ko pēc tam izvieto arī šajā stūrī, skolotāja arī daudz lasa priekšā. Šis ir metode, kas veicina bērnu interesi par gramatām, lasīšanu un rakstīšanu. Nākošais kritērijs ko arī veicina šis jau uzskaitītais metode ir spējas klausīties citu runu, uztvert dzirdeto informāciju un saprast to. Šim kritērijam arī ir gandrīz tik pat labi rezultāti kā jau iepriekš minētam. Moda norāda uz to, ka biežāk norādīta vērtība ir 4 (ļoti labi), bet aritmetiski vidējais ir 3,5 (gandrīz ļoti labi), tas nozīmē, ka ir atsevišķi bērni kuriem šī prasme klausīties sagada kaut kādas grūtības. Klausīšanas prasmi bērni attīsta, klausoties citu bērnu paštaisīto gramatu prezentāciju, bērni uztver šo informāciju un uzdod pēc tam jautājumus. Arī stāstnieku

pecpusdienas, bērni uzmanīgi klausās stāstus, ko stāsta citi. Tāpēc arī šajā grupā augstāka līmeņa A grupa ir prasme stāstīt un loģiski pabeigt citā iesāktu stāstu (skatīt 9. attēlu).

#### 9. attēls. A un B grupu salīdzinājums 6. kritērijam.

To veicina arī tas, ka grupā ir izveidots stāstnieku kresls, kur bērni prezentē savas veidotas gramatas vai stāsta kādus citus stāstus un dara to ļoti labprāt. Šīs ir metodes, kas veicina stāstīt prasmi. Laba līmeņa bērniem ir arī attīstītas prasmes uzdot jautājumus un atbildēt uz tiem, prasme elementāri analizēt darbus un arī laba līmeņa ir gramatiski pareiza runa un skatu izruna. Šīs veicinātu šo prasmi attīstību skolotāja ikdienā izmanto dažādas metodes un lietu vide arī ir tā iekārtota, ka bērni ar prieku darbojas. Vīniem grupā ir pieejams leļļu teātris un bērni tur bieži iet uz savu iniciatīvu un izspēlē dažādas pasaku etiķes. Ir atsevišķi bērni kuriem ir grūtības ar skatu izrunu, vecāki, cik ir iespējams, ved pie privāta logopēda, jo šajā pirmsskolas izglītības iestādē nav pieejami logopēda pakalpojumi, līdz ar to tas sarežģī šo bērnu lasītprasmi un rakstītprasmi apgušanas procesu. Tāpat ka A grupai viens no zemākiem rādītājiem ir prasme saklausīt skatu vārda sakuma, vārdu un beigas. Bet šai grupai rādītājs ir augstāks un varetu teikt, ka labs, jo skolotāja izmanto daudzveidīgākas metodes fonemātiskās dzirdes attīstīšanai. Tas nozīmē, ka salīdzinot abas grupas šajā kritērijā, pedagoga profesionāla darbība ir tā, kas veicina fonemātiskās dzirdes attīstību, jo tiek pielietotas pareizas metodes šo prasmi attīstībai. Zemākie rādītāji arī šai grupai ir astotam un deviņam kritērijam, par burtu pazišanu, lasīšanu un rakstīšanu. Arī šajā grupā lielā daļā bērnu pazīst burtus un raksta savu vārdu, bet bija arī bērni kuri vēl nepazīst burtus un neprot uzrakstīt savu vārdu. Kopumā pēc videji aritmetiskajiem vērtējumiem šīs grupas prasmes,

kurās nepieciešamas lasīšanas un rakstīšanas procesam, ir gandrīz ļoti labi attīstītas (skatīt 10. attēlu).

#### 10. attēls. Videjo rezultātu salīdzinājums starp izvirzītajiem kritērijiem.

Šīs grupas videjie rezultāti ir augstāki tāpēc, ka grupa gandrīz visi bērni bija ar iepriekšējo pieredzi pedagogiskajā vide un šiem grupas bērniem pedagogiskā vide ir augstāka līmeni nekā A grupas bērniem.

C grupa ir 18 bērni, no kuriem 5 bija bez iepriekšējās pieredzes bērnudarza. Pētījuma laikā šajā grupā tika iegūti šādi datu statistiskie rādītāji, kurus var apskatīt 3. tabulā.

#### 3. tabula. B grupas lasītprasmi un rakstītprasmi kritēriju statistiskie rādītāji.

Statistiskie rādītāji	1	2	3	4	5	6	7	8	9
aritmetiski videjais	2,9	2,9	2,2	2,9	3,0	2,8	2,7	1,3	1,3
meridiana	3	3	2	3	3	3	3	1	1
moda	3	3	2	3	3	3	3	1	1
standarta novirze	0,5	0,5	0,7	0,5	0,6	0,6	0,8	0,7	0,7
ekscēsa koeficients	1,21	1,21	-0,78	1,21	0,43	-0,10	0,67	3,90	3,90
asimetrijas koeficients	-0,07	-0,07	-0,25	-0,07	0,00	0,09	-0,81	2,27	2,27
K4	4,21	4,21	2,22	4,21	3,43	2,90	3,67	6,90	6,90
K4 krit. 1,82- 4,17	neatbilst	neatbilst	atbilst	neatbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst
A krit=0,777	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst	neatbilst
Atbilstība normalam sadalījumam	neatbilst	neatbilst	atbilst	neatbilst	atbilst	atbilst	neatbilst	neatbilst	neatbilst

Šajā grupā augstākais aritmetiskais videjais rādītājs 3 (labi) ir 5. kritērijam par to, ka runa ir gramatiski pareiza un bērni prot precīzi izrunāt visas latviešu valodas skaņas. Bija

berni kuriem izruna bija ļoti laba, un bija bērni kuriem izruna bija vāja, jo viņiem bija problēmas ar skanu izrunu. Ta kā arī šajā izglītības iestādē nav pieejams logopēds, tad šie bērni sakāra ar vecāku finansiālo stāvokli pie logopēda netiek vesti un tas atstās iespaidu uz viņu lasīt un rakstīt prasmju apguvi. Parejie videjie radītāji ir zemāki par 3 (labi). Vienāds videjais prasmju līmenis ir spējam klausīties citu runu, ir interese par gramatu un klausas, ja lasa priekšā un spējam uzdot jautājumus un atbildēt. Šajā grupā tik zemi radītāji ir tāpēc, ka skolotāja nav kompetenta sava darba. Un nav arī atbilstošas lietu vides, kas veicinātu bērnu interesi par gramatu lasīšanu, rakstīšanu, runāšanu. Skolotāja ar bērniem maz runā, maz arī lasa priekšā gramatas un stāsta stāstus. Pārsvara bērniem tiek izdalītas darba lapas un pateikts uzdevums, kas tur jādarbojas, bet šādas metodes neveicina bērnu prasmju attīstību, un šīs problēmas uzreiz parādās grupas prasmju attīstības līmenī. Ta pat diezgan zems līmenis ir spējam stāstīt un pabeigt cita iesaktu stāstu un prasmei analizēt darbus. Šīs prasmes arī nav attīstītas labā līmenī tāpēc, ka skolotāja maz lasa priekšā darbus un neveicina bērnu stāstīt prasmi uzdot jautājumus pat to. Fonemātiskā dzirde bērniem ir vāji attīstīta, jo vide bērniem, kurā tie atrodas nav šo prasmju veicinoša. Reti kurš bērns spēja saklausīt skanu vārda sakuma, vārdu vai beigās. Ka jau visas grupas arī šeit paši zemākie radītāji ir burtu paziņāšanai, lasīšanai un rakstīšanai. Ja iepriekš minētās grupas bērni pazina burtus un rakstīja savus vārdus, tad šajā grupā bija tikai daži bērni, kas to varēja izdarīt, parejie bērni pazina tikai atsevišķus burtus. Šīs zināšanas no skolotāju puses arī netika veicinātas, jo uz bērnu darbiem viņa pati uzrakstīja bērnu vārdus, arī darba lapas jau izdalīja ar jau uzrakstītiem bērnu vārdiem un tas nemudināja bērnus pašus mācīties burtus un rakstīt. Grupā bija pieejami dažādi burti, bet bērniem par burtiem nebija nekādu interešu.

Analīzējot kopumā iegūtos datus var secināt, ka C grupas prasmju līmenis ir tikai gandrīz labs (skatīt 11. attēlu).

### 11. attels. Videjo rezultatu salidzinajums starp izvirzītajiem kritērijiem.

Viens no iemesliem kāpēc bērniem ir zems prasmju līmenis ir skolotājas nekompetence. Skolotājai ir vairāk jādarbojas ar bērniem un jārada tāda vide, kas apmierinātu bērna vajadzības un zinātkāri. Vīnai ir jāatbalsta bērns vēlme uzzināt ko jaunu un jārada bērniem intelektuali rosinošu un emocionāli atbilstošu vidi.

Salīdzinot visu grupu aritmetiski vidējos rezultātus izvirzītajiem kritērijiem (skatīt 12.attēlu), var secināt, ka izvirzītajos kritērijos labākie vidējie rezultāti ir B grupai. Šīs grupas gandrīz visi kritēriju vidējie rādītāji pārsniedz trešo līmeni, tas ir labi. Atsevišķi kritēriji kā pirmais, otrais un sestais pārsniedz 3,5 atzīmi un tas ir gandrīz ļoti labi.

### 12. attels. Visu grupa vidējo rezultātu salidzinajums.

Zemaki videjie rezultati ir A grupai. Šaja grupa tikai cetri kriteriji pārsniedz vertējumu 3 (labi). Un tikai otrā kriterija vertējums ir gandrīz ļoti labi, jo pārsniedz 3,5 atzīmi. Pārējie kriteriji ir robeža starp 1,9 (vidēji) un 2,8 (gandrīz labi).

Nedaudz zemāki vērtējumi par A grupu ir C grupai. Šaja grupa piektais kriterijs ir sasniegjis tikai 3 (labi) vērtējumu. Pārējie vērtējumi ir zem trešā līmeņa. 1., 2. un 4. Kriterijam vērtējums ir 2,9 un tas ir pavisam tuvu labam vērtējumam. Zemākie vērtējumi ir astotam un deviņam kriterijam, bet atlikušie kriteriji ir robeža starp 2,2 (vidēji) un 2,8 (gandrīz labi).

Ta kā pētījuma mērķis ir pētīt pedagoģiskas vides saistību ar lasītprasmes un rakstītprasmes veidošanos piecgadīgiem, sešgadīgiem bērniem, tad pētījuma beigās daļa tiks salīdzināta šī saistība. (Skatīt: 13.attēls)

### 13. attēls. Vides un lasīt, rakstīt prasmes salīdzinājums.

Kā jau pēc attēla var secināt, jo augstāka līmeņa ir pedagoģiska vide, jo labāka līmeņa būs attīstītas bērnu pamatprasmes, kuras būs nepieciešamas lasīšanas un rakstīšanas procesam.

To cik svarīgu vietu šo prasmes attīstībai ienem pedagoģiska vide pierāda arī lasīt un rakstīt prasmes videjo vērtējumu salīdzinājums starp bērniem kuriem ir bijusi iepriekšēja pieredze bērnudarza un starp bērniem kuri bērnudarza gaitas ir uzsākuši tikai pirmo gadu. Kopumā no 49 bērniem 18 bērni bija bez iepriekšējas pieredzes. Šos salīdzinājumus var apskatīt 14. attēlā.

14.attels. Lasīt un rakstīt prasmju videjo verteĵumu salīdzinājums starp divām bērnu grupām.

Apskatot attēlu var secināt, ka starp šīm bērnu grupām pastāv diezgan liela atšķirība dažādu prasmju līmeņos. Lielākas atšķirības verteĵumos pastāv starp trešo, sesto un septīto kritēriju. Tie ir kritēriji par prasmi saklausīt skāņu vārda sākuma, vidu un beigās, par prasmi stāstīt un loģiski pabeigt citu iesāktu stāstu, un prasmi elementāri analizēt daīldarbus. Tas nozīmē, ka šīs ir tas prasmes, kuras labāk attīstās pedagogiskajā vidē, jo skolotājas pielieto dažādas metodes šo prasmju attīstīšanai, bet mājās ne vienmēr šīm prasēm pievērš uzmanību un šo prasmju attīstīšana tiek atstāta novārtā. Šis pētījums parāda to reālo situāciju, kas ir mūsdienās, ka ne visas ģimenes var nodrošināt tādas apstākļus, lai bērns pilnvertīgi varētu attīstīt pamatprasmes kuras ir nepieciešamas lasīšanas un rakstīšanas procesam. Tāpēc ir ļoti labi, ka ir valsts noteikta obligāta piecgādīga, sešgadīga apmācības programma, jo pa šiem diviem gadiem, līdz bērns sāk iet pirmajā klase, atbilstošā pedagogiskā vidē var šīs prasmes attīstīt vienā līmenī ar bērniem, kuri jau bērnudarzu gaitās ir sakuši agrāk. Tas ir vajadzīgs tāpēc, lai bērniem aizējot uz pirmo klasi ir aptuveni vienāds prasmju attīstības līmenis.

Lai varētu panākt pēc iespējas labākus rezultātus attīstot bērnu kopveseluma, ir nepieciešama attiecīga pedagogiskā vidē, kura ietilpst lietu vidē, pedagoga kompetence, savstarpējas attiecības, atbalsta personāls un lai varētu panākt pēc iespējas labākus rezultātus, pētījuma laikā ir izstrādāti ieteikumi, kuri palīdzētu attīstīt bērnu kopveseluma, bet akcentu liekot uz tām prasēm, kuras ir nepieciešamas, lai varētu vieglāk apgūt lasīšanu un rakstīšanu.

### **3.3 Ieteikumi piecgadīgo un sešgadīgo bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai pirmsskola**

Ka jau tika minēts, tad lasītprasmes un rakstītprasmes apguves process vislabāk notiek vide, kura ir bagāta ar iespēstiem materiāliem (gramatas, žurnāli, plakāti u.c.), vide, kura tiek piedāvātas neskaitāmas iespējas lietot un pētīt valodu. Ir arī ļoti svarīgi, lai skolotāji macīšanas procesā būtu bērnu partneri (Berncentretas klases veidošana, 2001).

Ieteikumi tiek veidoti uz pētījuma pamata, un to mērķis ir palīdzēt skolotājiem pozitīvai bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai.

Pirmais, kas ir jāizdara ir rūpīgi jāizplāno telpa, kura bērni macīsies, rotālies un atradīsies lielāko dienas daļu. Veiksmīgi iekārtota lietu vide, palīdz bērniem āgūt lasītprasmi un rakstītprasmi. Ieteikumi lietu vides iekārtošanai ir šādi:

- Grupas telpas iekārtojumam ir jāatspoguļo reālas dzīves situācijas, tas nozīmē, ka grupas telpu ir jāstrukturizē (jāsadalā pa centriem) (zīmēšanas un rokdarbu, celtniecības, virtuves, lomu rotaļu, matemātikas/manipulātivo spēļu centrs, dabaszinātņu, lasīšanas un rakstīšanas centrs).

- Lasīšanas un rakstīšanas centra ir jābūt rakstamzonai, bibliotēkas sturim, gramatu darīšanas galdam. Šo centru vajadzētu ierīkot klusāka grupas sturī vai arī atdalīt ar lielākam mebelem, lai bērni vāretu netraucēti nodoties gramatu lasīšanai, skatīšanai vai taisīšanai. Šim centram ir jābūt vīlinošam un ērtam. Ļoti labi, ja tāja vāretu būt paklājs, mazie kresliņi, spilveni, kāds mazais divāns. Tur vāretu būt arī magnetafons, kur būtu iespēja klausīties fona muziku vai pasakas. Gramatām plauktos ir jābūt pievīlcīgi izvītotām un jāatbilst dažādiem lasītprasmes līmeņiem. Lai vāretu veidot gramatas pašī ir nepieciešams galds ar kresliem un dažādiem gramatu veidošanas materiāliem (dažāda izmēra, biezuma un krāsas papīra, caurumotājs līme, spraudītes, griežāmie materiāli, šnorītes u.c.). Šāja centra būtu labi, ja būtu delis kur vāretu piespraust bērnu milāko pasaku vāronus, kas palīdzētu veiksmīgāk atstāstīt pasaku vai tās sižetu ( Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002).

- Ļabi redzāma vieta ir jābūt izlīktai informācijai par pienākumiem grupā, grupas iekšējiem kārtības noteikumiem, jauniešiem, tās dienas darāmiem darbiem, zinājuma delim (datums, mēnesis, laika apstākļi, nedēļas diena utt.), dzimšanas dienas kalendāram, bērnu darbiem, burtiem, paredzēto pasākumu afīšas utt.

- Ir svarīgi, lai grupa ir pietiekami daudz mebelu (galdu un kreslu), lai bērns var iet pildīt uzdevumu taja vieta, kur viņam ir ertak un ir uzdevumam pieejami atbilstoši materiāli.

- Gramatam, dažāda veida burtiem un citiem iespiestiem materiāliem ir jābūt pieejamiem arī citur grupa.

- Grupas telpa esošajiem materiāliem ir jānodrošina bērnam iespēja apmierināt vajadzību pēc fiziskas aktivitātes, radošas, intelektuālas un maksliņeciskas darbības.

- Grupa ir jābūt pieejamiem dažādiem materiāliem, kas paredzēti maksliņeciskam un radošam darbībam, manipulativajam rotālam jāatrodas arī didaktiskam spēlem, pirkstinu lellem, kostīmiem un citiem materiāliem, spēlem, rotālietam, kas veicinātu runas prasmi, klausīšanas prasmi, lasīšanas un rakstīšanas prasmes.

Svarīgākais, kas ir jāievero, iekartojot vidi, ir tas, lai tā būtu droša, patikama, estētiski baudama, kas mudinātu bērnu izzināt un atklāt to, un lai visi materiāli atbilstu bērna vecumam, interesēm un apmierinātu viņu vajadzības pēc fiziskas, emocionālas, radošas un intelektuālas darbības.

Lai skaisti iekartotai telpai būtu pamats, taja ir jābūt skolotājam, kas palīdz bērniem iepazīt vidi, radīs grupa pozitīvu gaisotni, atbalstīs bērna centienus stāstīt, lasīt un rakstīt bus klat un palīdzēs pārdzīvot kadu bērna neveiksmi. Veicot pētījumu, ir radušies šādi ieteikumi skolotājiem:

- Jānoskaidro, katra bērna zinašanu līmenis (cik plašs ir vārdu krājums, vai ir prasme stāstīt, klausīties, vai pazīst burtus un salasa kopa, vai prot rakstīt burtus un saprast uzrakstīto, cik liela mēra ir attīstīta fonematiskās dzirde, utt.) lai pēc tam to var paplašināt, piedāvājot diferencētus uzdevumus.

- Jārada tāda gaisotne grupa, kur bērni nejustos apdraudēti un kur tiek pieņemta un atbalstīta viņu izzinašanas tieksme.

- Jābūt patstāvīgai saskarsmei ar bērniem. Ar viņiem ir jāruna, jādzied, jājauta un jāatbild uz jautājumiem, jāmudina stāstīt, jāskaita pantīni un katru dienu daudz jālasa un jāparruna lasītais.

- Jāizrada sava mīlestība pret gramatām, lasīšanu, rakstīšanu, runāšanu, jo bērns atdarina pieaugušos.

- Jāizvelas atbilstošas metodes, kas veicinātu bērna vārda krājuma paplašināšanu, klausīšanas, runāšanas, stāstīšanas, lasīšanas un rakstīšanas prasmes.

- Nedrīkst arī aizmirst par manu (ožas, garšas dzirdes, taustes, redzes) un izziņas procesu (uztveres, domašanas, atmiņas, uzmanības, izteiles, runas) attīstīšanu, kā arī sīko pirkstu muskulatūras attīstību.

- Jāveicina sadarbība ar vecākiem, rīkojot dažādas tematiskas vecāku sapulces, tematiskas pusdienas, kopīgus izbraucienus ar mērķi veicināt bērna labāku lasītprasmi un rakstītprasmi attīstību.

Šie ieteikumi ir galvenie pieturas punkti piecgadīgo un sešgadīgo bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves veicināšanai. Skolotājs pats izvēlas, ar kādam metodiem un panemieniem viņš vēlas strādāt, lai iegūtu vēlamo rezultātu.

## Secinājumi

Rezumejot teoretiskas atzinās, apkopojot un izanalizējot darba petījuma gutos rezultātus, ir radušies vairāki secinājumi:

- Lasītprasme ir spēja uztvert, izprast, analizēt un novērtēt rakstītu tekstu.
- Rakstītprasme ir prasme izteikt domu vai atveidot runas valodu rakstu formā un saprast to.
- Rakstpratība ir lasītprasmes un rakstītprasmes savienojums, kas ar valodas palīdzību komunikācijas nolūka veidojas un attīstās kā domašanas procesa rezultāts kultūrvidē.
- Lasīt un rakstīt prasme veidojas uz runas attīstības pamatiem (spēja klausīties, izteikt savas domas, jūtas, attieksmi, pietiekams vārdu krājums, runa lieto dažādas intonācijas utt.). Jo runa bus attīstītāka, jo labāka bus lasīt un rakstīt prasme.
- Svarīgākie faktori, kas ietekmē lasītprasmi un rakstītprasmi attīstību ir dzirdes, redzes, kustību, uzmanības, uztveres, domašanas un valodas attīstības līmenis.
- Vides jēdziena tiek ietverts viss apstākļu kopums, kura notiek organismā attīstība.
- Pedagoģiskā vide ir vieta, kur bērns veido savas pieredzes, vērtības, prasmes, mācās veidot attieksmi pret sevi un pasauli, kur mācās iegūt iemaņas un zināšanas, un pedagoģiskā vide ir arī socializācijas vieta, kur bērns stājas mijattiecībās ar pieaugušajiem un bērniem.
- Skolotājam lietu vide ir līdzeklis bērna audzināšanai, mācīšanai un attīstībai.
- Mijiedarbība ar vidi, saņemot atbilstošu pedagoģisko vadību, bērns iegūst personisko pieredzi, informāciju un atbalstu savai attīstībai, bet viņa pašā darbība ir nepieciešams nosacījums, lai „arējie” iespaidi kļūtu par personības „iekšējiem” raksturotājiem.
- Pedagoģiskā vide ietekmē bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes apguves līmeni.

Petijuma laika arī tika atbildēti uz petijuma jautājumu. Piecgadīgu, sešgadīgu bērnu lasīt un rakstīt prasmi apguve balstās uz :

- atbilstīgi bērnu vecumam, vajadzībām, interesēm iekārtotu lietu vidi;
- pedagoga profesionalitāti izvēloties metodes ar kādam bērniem veicamas šo prasmi apguvi.

Autore ir nonākusi pie tādas atziņas, ka tikai un vienīgi pieaugušie ir atbildīgi par to, vai bērnam būs pozitīva attieksme vai noraidošā attieksme pret lasīšanu un rakstīšanu.

## Izmantotas literatūras saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998) *Petišanas metodes pedagogija* metodiska izstradne. Rīga: Sia Macibu gramata, 104 lpp.
2. Anspoka, Z. (2003) *Veseluma metode lasīmacība un rakstīmacība*. Skolotāja gramata. Latviešu valoda 1. klasei. Lielvarde: Lielvards, 128 lpp.
3. Anspoka, Z. (2008) *Latviešu valodas didaktika. 1.-4. klase*. Rīga: RaKa, 474 lpp.
4. Baha, V. (2005) *Macies ar prieku*. Pirmsskolas skolotāja gramata. Rīga: Petergailis, 67 lpp.
5. Danielsa, E.R., Steforda, K. (red.) (1999) *Iekļaujošas klases rādīšana*. Rīga: Sorosa fonds- Latvija, 275 lpp.
6. Fišers, R. (2005) *Macīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa, 325 lpp.
7. Gaivana, Š. (1996) *Radoša iztele*. Rīga: Preses nams, 119 lpp.
8. Garleja, R., Vidnere, M. (2000) *Psihologijas un sociālas uzvedības aspekti ekonomikā*. Rīga: RaKa, 317 lpp.
9. Geske, A., Ozola, A. (2007) *Skolēnu sasniegumi lasītprasme Latvijā un pasaulē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgads, 191 lpp.
10. Glossary of statistical terms. <http://stats.oecd.org/glossary/> (Skatīts: 04.01.2011)
11. Golubina, V. (2007) *Pirmsskolas pedagoga rokasgramata*. Rīga: Sia Izglītības soli, 308 lpp.
12. Hadanonoka, I. (2002) Lai macības neklutu par mocībām. *Mans mazais*, Nr.2. Rīga: Žurnāls Santa, 30.-32. lpp.
13. Hansena, K.A., Kaufmane, R.K., Saifers, S. (red.) (2002) *Bērncentretu grupu veidošana*. Rīga: Sorosa fonds- Latvija, 185 lpp.
14. Havass, H., Millers H.V. (2003) *Prata spēles*. Rīga: Avots, 255 lpp.
15. Hibnere, V. (1977) *Bērnu telotajdarbības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 109 lpp.
16. Hibnere, V., Grasmāne L. (2000) *Bērnu vizuālā darbība 2.dalā*. Rīga: RaKa, 342 lpp.
17. *Integrēta macību programma sešgadīgiem bērniem* (2010) projekts. Atbildīga par izdevumu Agrita Miesniece. Rīga: VISK, 47 lpp.  
[http://visk.gov.lv/saturs/vispizgl/dokumenti/sesgad\\_prog\\_lat.pdf](http://visk.gov.lv/saturs/vispizgl/dokumenti/sesgad_prog_lat.pdf) (Skatīts: 04.01.2011)

18. Izglitības iniciatīvu centrs (2001) *Berncentretas klases veidošana*. Rīga: Sorosa fonds-Latvija, 168 lpp.
19. Kalnina, V., Skrube, Dz. (1983) *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne, 167 lpp.
20. Kanepēja, R. (2003) Runas attīstīšana. *Es gribu iet skola*. Rokasgramata skolotājiem. Autoru kolekt. Rīga: Sia Puse Plus,
21. Kanepēja, R. (2007) Lai lasīšana sakas pati no sevis. *Pirmsskolas izglītība*, pavasaris. Rīga: Izglītības soli, 2.-4. lpp.
22. Kolominskis, I. (1990) *Cilvēks- psihologija*. Rīga: Zvaigzne
23. Komenskis, I.A. (1992) *Liela didaktika*. Rīga: Zvaigzne,
24. Kornilova, K.N. (1976) *Psihologija*. Rīga: gramatu apgads APP
25. Lieģeniece, D. (1999) *Kopveseluma pieeja audzināšana*. Rīga: RaKa, 262 lpp.
26. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999) *Veseluma pieeja valodas apguve*. Rīga: RaKa, 112 lpp.
27. Lublinskis, A. (1979) *Bērnu psihologija*. Rīga: Zvaigzne, 382 lpp.
28. Miesniece, A. (2008) Cela uz skolu. *Pirmsskolas izglītība*, rudens. Rīga: Izglītības soli, 2.-3. lpp.
29. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām* (2010) Izglītības un zinātnes ministrija. Ministru kabinets 2010.gada 3.augusta ir apstiprinājis Ministru kabineta noteikumus Nr.709. <http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/pirmsskolas-izgl/5528.html> (Skatīts: 04.01.2011)
30. *Pedagoģijas terminu skaidrojoša vārdnīca* (2002). Sast. autoru kolekt. V. Skujinas vadība. Rīga: Zvaigzne ABC, 248 lpp.
31. *Pirmsskolas izglītības programma* (1998) Izglītības un zinātnes ministrija. Apstiprināts ar izglītības un zinātnes ministrijas 1998. gada 11. septembra rīkojumu Nr. 475. <http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/pirmsskolas-izgl.html> (Skatīts: 04.01.2011)
32. *Pirmsskolas izglītības programmas paraugs* (2010) Izglītības un zinātnes ministrija. Apstiprināts ar izglītības un zinātnes ministrijas 2010. gada 2. novembra rīkojumu Nr. 558. [http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/programmu\\_paraugi/5989.html](http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/programmu_paraugi/5989.html) (Skatīts: 04.01.2011)
33. Ptickina, A. (1999) *Lasišanas macības sakumskola*. Metodiskais līdzeklis. Rīga: Petergailis, 112 lpp.
34. Puškarevs, I., Golubova, A. (1999) *Bērnu attīstība*. Lielvarde: Lielvarde, 119 lpp.



## **GALVOJUMS**

Darbs izstradats atbilstoši zinātniskas etikas principiem.

Darba izmantota literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atzinām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, darba un tā pielikumos dotas atsauces.

Autora paraksts: \_\_\_\_\_

Datums: \_\_\_\_\_

Magistra darbs aizstavets Valsts parbaudījumu komisijas

201\_.gada \_\_\_\_\_sede

un novertets ar \_\_\_\_\_ (\_\_\_\_\_)

Protokols Nr. \_\_\_\_\_

Valsts parbaudījumu

komisijas priekšsedetajs \_\_\_\_\_

Paraksts

Vards, uzvards